

6. OTURUM

Oturum Başkanı :
Kemal TÜRKARSLAN
(İMO Ankara Şube Başkanı)

**“AFETLERE HAZIRLIKLI OLMA DAVRANIŞLARININ
PSİKOLOJİK BOYUTLARI”**
Prof. Dr. Nuray KARANCI
(ODTÜ Psikoloji Bölümü)

“AFETE HAZIRLIK EĞİTİM ÇALIŞMALARI”
Prof. Dr. Mikdat KADIOĞLU
(İTÜ Meteoroloji Mühendisliği Bölümü ve Afet Yönetim Merkezi)

“DEPREM SONRASI PSİKOLOJİK SORUNLAR”
Prof. Dr. Emin ÖNDER
(Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi)

Prof. Dr. NURAY KARANCI
(Orta Doğu Teknik Üniversitesi Psikoloji Bölümü
Öğretim Üyesi)-

Bence bu öğleden sonra hazırlıklı olma kavramı üzerinde durmamız çok önemli. Onun için, disiplinim olan klinik psikoloji kapsamında daha ziyade afetlerin psikolojik sorunları üzerinde durabileceksen, bugün sadece hazırlıklı olma davranışı ve bu davranışlarla ilişkili olan değişkenler üzerinde durmak istiyorum ve sizlerle kendi bulgularımı ve genel literatür doğrultusundaki bulguları tartışmak istiyorum.

Önce, hazırlıklı olmak ne demek? Bu kavramın üzerinde çok duruluyor ve bu sempozyumun temel teması da bu; deprem , İstanbul ve hazırlıklı olmak. Bir depremin olabileceğini İstanbul için biliyoruz, ama kavramsal olarak baktığımızda, hazırlıklı olmak kavramının neleri içerdiğini düşünmemiz yararlı olacak. Öncelikle, hazırlıklı olmanın çok çeşitli boyutları var; fiziksel boyutları var, psikolojik boyutları var, bilişsel boyutları var, düşünce düzeyinde ve yasal mevzuat düzeyinde boyutları var. Ayrıca hazırlıklı olma dediğimizde, farklı düzeylerde hazırlıklı olmaktan bahsedebiliriz, yani birey ve ailelerin hazır olması, mahallelerin hazır olması, yerel yönetimlerin hazır olması, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde hazırlıklı olmak. Dolayısıyla hazırlıklı olmak çok farklı disiplinlerin görev ve ilgi alanına giren bir kavram olarak karşımıza çıkmakta.

Hazırlıklı Olma Davranışlarının Boyutları

1. Tedarikli olma – (Afet anı ve sonrası için): Malzeme Stoğu (yiyecek, içecek, fener, giysi, vs);
2. Gerekli bilgi ve beceriler (ilk yardım; yangın söndürme ; gaz , elektrik vanaları, arama-kurtarma, vs)
3. Planlama (aile buluşma planı; binayı terk etme, vs)
4. Zarar Azaltma - Koruyucu davranışlar
(Binaların depreme dayanımını arttırmak (güçlendirme) ; Eşya sabitleme ; Yasal düzenlemeler; Sigorta)

Hazırlıklı olmak, bazen biraz içi boşaltılmış bir kavram olarak karşımıza çıkabiliyor. Öncelikle hazırlıklı olmak nedir üzerinde durmak istiyorum. Hazırlıklı olmayı mümkün olduğunca basite indirerek baktığımda, temel olarak iki konu görüyorum. Birincisi, depremlerin yaratabileceği zararların en aza indirilmesi. Bu, hazırlıklı olmak için gerekli bir şey, yani bir deprem olacak, deprem bir doğa olayı, ama depremin afete dönüşmemesi için zararları azaltma yönünde ve bugün ve dün tartıştığımız konular, binaların değerlendirilmesi, güçlendirilmesi, hep zarar azaltmaya giriyor bence. Bir de ülkemizde çok daha fazla eskiden vurgulanan, şimdi sevindirici olarak biraz değiştiğini gördüğümüz, deprem anı ve sonrası için hazır hale gelmemiz. Yani deprem zaten olacak, ama o anda mümkün olduğu kadar daha az kayıp vermeyi ve rahatsız olmayı hedefleyen davranışlar.

Dünyada yapılan çalışmalara baktığımız zaman, hazırlıklı olma davranışının şu boyutları karşımıza çıkıyor. Birinci grup, ben buna tedarikli olma dedim, afet anında ve sonrasında rahat edebilmemiz için, sıkıntıda kalmamamız için belli malzemelerin biriktirilmesi, yiyecek, içecek, fener, giysi gibi malzemelerin daha önceden bulundurulması. Bunu ülkemizde çok

yaşadık, Marmara depremi sonrası insanlar, “arabamın bagajında ben bu tür malzemeleri bulunduruyorum...” Klasik dünya literatürüne baktığımızda, şu detaya kadar var: Eğer evcil hayvanınız varsa, hayvan başına şu kadar su stoku ve suların yenilenmesine gidecek kadar detaylı bir bilgi var. Tedarikli olma, deprem olduğu zaman, büyük kentlerde can ve mal kaybını büyük ölçüde engellemeyebilir. Çünkü Türkiye deneyimine, deprem bağlamında baktığımız zaman, açlıktan kimseye bir şey olmuyor, susuzluktan pek bir şey olmuyor, yiyecek, içecek barınma gibi hizmetler afet sonrası temin edilebiliyor. Ancak, hazırlıklı olma kavramı içerisinde büyük eşyaların sabitlenmesi gibi uygulamalar, insanların paniğe kapılmadan kendilerini nasıl koruyabileceklerini öğrenmeleri önemli görünüyör.

İkinci grup ise, gerekli bilgi ve becerilerin kazanılması yönünde hazırlık yapmak. Yani insanların ilk yardım eğitimi, yangın söndürme, gaz-elektrik vanalarının yerini bilmek ve bunları nasıl kapatacağını bilmesi, arama-kurtarma becerilerini bilmesi, bu da hazırlıklı olmanın yine afet anı ve sonrasına kilitlenmiş bilgi ve becerileri geliştirmeleri. Bu bağlamda sivil toplum örgütlerinin de katılımını teşvik etmek çok önemli bir konu.

Üçüncü boyut, planlama boyutudur. Ailelerin afet anından sonra nerede buluşacakları, binayı nasıl terk edecekleri, çocukları nasıl okuldan alacakları türünde planlar yapmaları da gerekli hazırlıklı olma davranışlarıdır.

Dördüncüyü ben çok önemsiyorum, niye önemsiyorum? Hepimiz belki çok önemsiyoruz, çünkü Türkiye deneyimindeki ders buydu, o da zarar azaltma ve koruyucu davranışlar. Bu tabii her türlü afete uygulanabileceği gibi, bugün depremlerle ilgili konuştuğumuz için sadece depremlerde zarar azaltmaya odaklanacağım. Nedir zarar azaltma? Binaların deprem dayanımını arttırmak. Yani olası bir deprem için bina stokunun daha güçlü hale getirilmesi, yıkılmanın ve can kaybının azaltılması. Ben buraya eşya sabitlemeyi de koydum; çünkü evin içi iyi düzenlenmezse, yine o eşya üzerimize yıkılarak, bina sağlam bile olsa, can kaybına yol açabiliyor. Yasal düzenlemeleri de bu kategoride incelenebilir. Kesinlikle hem İmar Yasası’nda, hem de başka yasalarda değişiklikler de zarar azaltmaya yönelik. Sigortadan hiç emin değilim, yani DASK’tan emin değilim. DASK, zarar azaltmaya mı giriyor, tedarikli olmaya mı giriyor? Benim görüşüm, değerlendirmem, bu haliyle sigorta, bir tedarikli olma yöntemi Türkiye’de; çünkü binanın durumuna göre farklı primler ve sigortalar yapılmadığı için, eğer olursa, mal kaybı olacak, o zararı engelleyebilecek.

Bu dört boyutta yapılan davranışlarla ilişkili olan bazı psikoloji modellerinden ve sonra da bulgularımızdan bahsedeceğim.

Hazırlıklı olma davranışıyla ilişkili olan değişkenlere baktığımızda, öncelikle sosyodemografik değişkenlerin çok önemli olduklarını görüyoruz. Hem bizim grubumuzun yaptığı çalışmalar, hem de Boğaziçi Üniversitesi’nin yaptığı ve dünyada yapılan çalışmalarda, eğitim, hazırlıklı olma davranışını etkileyen en belirgin değişken olarak ortaya çıkmaktadır. Aile /bireylerinin eğitim düzeyi arttıkça, hazırlıklı olma davranışlarına daha fazla giriyorlar. Burada hazırlıklı olmaya “sorumlu olma davranışı” da diyebiliriz. Bunun dışında, sosyal ağların hazırlıklı olma davranışını arttırdığı, yani komşuluk, mahalle birlikteliğinin arttırdığı, daha önceden deprem deneyimi olan kişilerin, grupların daha fazla hazırlık yaptığı ve son olarak da benim en çok üstünde duracağım risk algısı, bireysel yeterlilik duygusu, ve problem odaklı başa çıkma yaklaşımlarının hazırlıklı olma davranışlarını arttırdığını görüyoruz.

Burada, hazırlıklı olmayı sağlamak için, bireyin kendisine sorabileceği iki sorunun çok önemli olduğunu düşünüyoruz. Bunlardan bir tanesi, birincil değerlendirme dediğimiz, bireyin/ailenin “tehlike var mı?” diye sorması gerekir. “Tehlike var mı?” sorusu şöyle bir şey: Deprem olur mu, İstanbul’da deprem olur mu, olursa ne zaman olabilir? Diyelim ki 5 sene sonra olur. Peki, 5 sene sonra da olsa, can ya da mal kaybım olur mu? Biz buna psikolojide kritik farkındalık diyoruz ve kritik farkındalığın yüksek olması gerekiyor. Benim görüşüme göre İstanbul’da insanlara, bireylere yeterince deprem olacağı mesajı verildi, “deprem her an olabilir” mesajı verildi. Yani, kritik farkındalık düzeyinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Can ve mal kayıpları olma konusunda daha sonra bazı bulgularımızdan bahsedeceğim.

İkinci soru ise, bu tehlikeyle başa çıkabilir miyim?” Bakın, bu çok önemli. Kendinizi şöyle hayal edin istiyorum, çoğunuz belki İstanbullusunuz, hayal etmek zor değil: “Deprem olur mu?” diye sorunca cevabınız evet oldu, “tehlike var mı?” dediniz; “var” dediniz. Peki, “ben bir şey yapabilir miyim?” diye sordunuz ya da “bu konuda bir şey yapılabilir mi?” diye sordunuz ve cevabınız, eğer “evet, yapılabilir” ise, o vakit sorumlu davranışa yönelirsiniz, yani hazırlıklı olma davranışlarını yapabilirsiniz. Yani, eğer tehlike algısı başa çıkma becerilerinden daha düşükse ya da eşitse, yani bir şey yapabileceğine inanılıyorsa ancak hazırlıklı olma davranışları sergilenebilir.

Başka bir modele göre ise, kritik farkındalık dediğimiz, yani afetlerin olacağını, depremin olacağını kabul etmek, tehlike algısının olması, kaygının olması, genel yeterlilik duygumuzu geliştiriyor. Genel yeterlilik duygumuz ise, hem özyeterlilik, hem aktif başa çıkma dedi-

ğimiz başa çıkmayı getiriyor ve afetlere hazırlık yapıyoruz. Dolayısıyla kaygının bir düzeyi olumlu, ama çok fazla kaygının da olumsuz bir özelliği var. Eğer depremin olma süresini kendi değerlendirmelerinize göre ertelerseniz , örneğin ancak “5-10 yıl sonra olur” dersanız, afetlere hazırlık davranışına girmiyorsunuz. Dolayısıyla kritik farkındalıkta depremi bekliyorsunuz, ama “hemen olmaz” diyorsanız, yine bir şey yapmıyorsunuz.

Türkiye’de benim grubum ve başkalarıyla, Erzincan, Dinar, İstanbul’da çeşitli örneklem gruplarıyla araştırmalar yaptık. Bu çalışmalardan bazı özet sonuçlar vermek istiyorum. İstanbul’dan vereceğim sonuçlar, hem 2004 yılında bir yüksek lisans çalışması kapsamında toplanılan veriler, hem de Bakırköy’de şu anda yapılan güçlendirme fizibilite çalışması kapsamındaki 369 binada oturan bireylerden, yani 2 bin 400 kadar haneden topladığımız verilerin analizi sonunda. Önce İstanbul Bakırköy’den söz edeceğim. “Deprem olur mu, ne vakit olur?” diye sorduk. Örneklemin büyük bir çoğunluğu, depremin ancak 2-5 ya da daha uzun yıl sonra olacağını düşünüyor. Bu kişiler, yüksek riskli binalarda oturduklarını biliyorlar ve soruyorsunuz, “deprem ne vakit olur?” diyorsunuz, “2-5 yıl ya da daha uzun süre sonra olur” diyorlar. Yani “bu yıl, önümüzdeki yıl olur” diyenlerin oranı çok düşük. Bakın, burada psikolojik boyutta bir savunma görüyoruz. Fakat depremle ilgili konuşmaları ve kaygıları orta düzeyde. Bu çeşitli sorularla yapılmış ve istatistik analizlerle bulunmuş sonuçlar. “Deprem olursa zararınız olur mu, mal kaybı, can kaybı, günlük yaşamınızda bölünme olur mu?” diye sorduğumuzda, çok yüksek düzeyde “olur” diyorlar. Yani, bizim birinci sorumuza cevap, “tehlike var mı”ya “tehlike var” diyorlar.

İkinci sorumuz, “peki, sizce önlem alınabilir mi?” diyoruz. Hatırlatmak için söylüyorum; tehlike olacak, önlem alınır” diyecekler ki, bir şey yapsınlar. “Önlem alınabilir mi?” diye sorduğumuz zaman, Erzincan’da yüzde 82, Dinar’da % 71, İstanbul Bakırköy’de % 84’ü “bir şey yapılabilir” diyorlar. Hani bazıları, “bizim millet kadercidir, kadere bırakır” diyor; değil, yani bizim halkımız bu konuda o kadar güzel eğitim aldı ki, yüzde 84’ü diyor ki, “evet, deprem zararlarını azaltmak için bir şeyler yapılabilir.” İkinci bir soru ile “öz-yeterlilik” dediğimiz şeyi soruyoruz; “peki, siz bir şey yapabilir misiniz?” diyoruz, % 47’ye iniyor ve çok enteresan, Erzincan’dan beri durum aynı, yüzde 47, yüzde 47’si “biz bir şey yapabiliriz” diyor. Ben en başta buna biraz olumsuz, karamsar bakıyordum. Ancak ben sizleri dinlediğim zaman, sizler derken, mühendisleri, yerbilimcilerini dinlediğim zaman ve genel yasal mevzuata baktığımda, bu aslında çok iyimser bir tablo, yüzde 47’si “bir şey yapabilirim” diyor. Ama bir şey yapabilmek ne demek; oturduğu binanın değerlendirilip güçlendirilmesi gerekli. Bu vatandaş için çok zor bir şey aslında, yani onu aşan bir durum. Tüm kat maliklerinin ortak kararı gerekli, finansman kaynakları gerekli. Onun için, yüzde 47’sinin bunu demesi yine de iyi bir şey.

Başka önemli bir soru ise: “Zarar azaltmak için önlemler almak kimin sorumluluğu?” Burada “devlet” diyen Erzincan yüzde 49, Dinar yüzde 46. Marmara depremi sonrası Kasapoğlu ve Ecevit’in bir çalışmasında yüzde 81.7, yüzde 82’si diyor ki “devlet yapsın.” Belediye de var, “vatandaş” diyen 30, 25, yani “zararları da karşılayacak olan yer ben değilim, devlet” diyor.

Bakırköy’de “zarar azaltmak için ne gibi yöntemler kullanılabilir?” diye sorduk. İki temel görüş belirmiştir. Bir grup, yüzde 31’i diyor ki, “zarar azaltmak için binayı ve temelini güç-

lendirmek lazım” diyor. Yani “zarar azaltma” dediğimiz güçlendirmeyi yüzde 31’i adeta benimsiyor, bunu değişik değişik şekillerde ifade ediyor. Ama yüzde 25’i de diyor ki, “yıkılıp yeniden yapılmalı, güçlendirmenin hiçbir anlamı yok, bu yamalı elbiseye benzer, eski elbiseye yama yapmaya benzer, yeni elbiseye benzemez” diyor. Ancak bir de yıkıp yeniden inşa da belli mesajları almış halk. Bu mesaj nedir ya da belli pratikler var Türkiye’de; müteahhide verirsin, sana sıfır kat verir. İmar planı nasıl olsa değişir, kat izni alınır, Bakırköy’de böyle düşünüyorlar, kat izni alınıyor. Bir toplantı yaptığımızda, bunu Belediyeye soruyorlar. Belediye diyor ki, “imar planı revizyonu için Büyükşehir Belediyesine müracaat ettik.” Biz bu mesajı halka verdiğimiz anda, o bu ikinci seçenek, yıkıp yeniden inşa etmeden vazgeçmeyecek; çünkü o çok güzel bir seçenek onun için, 30 yıllık dairesinin yerine yepyeni bir daire verilecek. Onun için, benim burada getirmek istediğim şey, halka kararlı ve tutarlı mesaj verilmesi çok önemli. Eğer bilirse ki bu mümkün değil, o vakit binayı ve temeli güçlendirme konusunda katılımda bulunabilir.

Ayrıca, Bakırköy’de büyük bir çoğunluk “Evimden çıkmadan güçlendirme yapılsın” diyor. Burada güçlendirme yönetmeliği hakkında konuşuldu, halkın/bina kullanıcılarının “ben evden çıkamam, bu mümkün değil, gidecek yerim yok, evde oturarak, güçlendirirken de bir kredi bulunursa, çok uzun dönemde geri ödeyerek belki olabilir” dedikleri de göz önünde tutulabilirse zarar azaltma konusunda uygulanabilir çözümler getirilebilir. Yüzde 6’sı yasal düzenleme yapılması gerektiğini söylüyor. “Hazırlık yaptınız mı?” diye sorduk halka, Erzincan’da, Dinar’da, Çankırı’da, İstanbul’da hazırlık yapanların oranı, İstanbul’da 2004 yılında bu kadar korkunun yaygın olduğu bir durumda yüzde 19’u hazırlık yaptığını söylüyor, yüzde 19’u “yeterli hazırlık yaptım” diyor. Neyle ilişkili hazırlıklı olma davranışı? Yine korku ve kaygısı daha çok olanlar hazırlık yapıyor, kontrol algısı yüksek olanlar, yani “ben yaşamımı kontrol edebilirim” diyenler, eğitimi yüksek olanlar.

Geliri yüksek olanların daha fazla hazırlık yaptıkları bulunmuştur. “Peki, neden yeterli hazırlık yapmadınız?”, yani biliyorsunuz deprem olacağını, tahmin ediyorsunuz, ‘zararım olur’ diyorsunuz, neden yapmadınız?” diye sorduk. En sık verilen cevaplar, “ihmalden”, yüzde 45’i “ihmalden yapmadım” diyor. Yüzde 30’a yakını ise, “binama güveniyorum” diyor, “benim binada bir şey olmaz” diyor. Bu Bakırköy örnekleme değil, bu İstanbul’da genel bir örnekleme, başka bir çalışmamızdan, ama Bakırköy’deki binalar, bu 369 bina, yüksek riskli bina aslında, daha önceden tespit edilmiş. Orada oturanların da bir kısmı “ben binama güveniyorum” diyor, “yapılan incelemeye güvenmiyorum” diyor, “ben binama güveniyorum, onun için güçlendirmeye gerek yok, hazırlık yapmaya da gerek yok” diyor. Dolayısıyla, ihmal, binaya güvenme ve -ben buna biraz savunma tutumu diyorum- “param” yok nedenleri en sıklıkla verilen hazırlık yapmama nedenleri olarak karşımıza çıkıyor.

Biz, hazırlıklı olma davranışları için farkındalık ve eğitimin önemini görerek, Çankırı’da Afet İşleri Genel Müdürlüğü’nün desteğiyle bir çalışma yaptık ve buradaki amacımız, halka eğitim verip bu tehlike algısını yükseltmek ve zarar azaltmanın mümkün olduğu düşüncesini benimsetmek ve hazırlıklı olma davranışlarını arttırmaktı. Bu çalışma için bir el kitabı hazırladık ve bu el kitabıyla beraber amacımız, yerel kapasiteyi güçlendirmektir, yani Çankırı’da bulunan bazı kişileri eğittik, hani aynı yönetmelik konusunda eğiticilerin diğerlerini eğitmesinden bahsedildi sabah, onun gibi, bu kitabı kullanarak değişik sektörlerden 95 kişiyi eğittik. Ellerine birer kitap verdik ve dedik ki, “siz gidip bunu halktan gruplara anlatın”

ve Sayın Vali de bize çok destek verdi. Sonunda 5 bin kişiye yakın halktan bireye, yetişkine eğitim verildi, bu kitap kullanılarak.

Bu program çok beğenildi, Çankırı'da Çankırı Valiliği'nce, Afet İşleri Genel Müdürlüğü de çok beğendi; fakat biz bilim insanı olarak, acaba hakikaten bu program iyi miydi, değil miydi? Programın iyi olması nedir; amacı olan hazırlıklı olma davranışlarını arttırmaktır. Onun için, program bittikten bir yıl sonra Çankırı'ya yeniden gittik ve eğitim verdiğimiz gruptan 400 kişiyi tesadüfi olarak seçtik, 400 tane de eğitime katılmayan kişiyi seçtik ve aralarındaki farklara bakmak üzere 800 kişiye bir anket çalışması uyguladık. Enteresan olan şu: Eğitim alan kişilerde risk algısı artmıştı. Yani biz burada bir tek depremi çalışmadık, deprem, sel ve heyelan, üç afet türü üzerine odaklanmıştık, Çankırı'ya uygun olduğu için. Eğitim almak, bu kişilerin risk algılarını artırıyor, yani o birincil değerlendirme dediğimiz “tehlike var mı?” sorusuna daha çok “evet” diyorlar, daha çok endişe duyuyorlar, olursa daha çok kayıp beklentisi var ve zarar azaltılabileceğine daha çok inanıyorlar, yani bilişsel, düşünce düzeyinde bir değişiklik olmuş. Ancak hazırlıklı olma davranışları düzeyinde baktığımızda, maalesef yine eğitim alanların sadece yüzde 26'sı, eğitim almayanların yüzde 13'ü hazırlık yapmış, yani hazırlıklı olma davranışını geliştirmek çok zor.

Ayrıca yine vurgulamak istiyorum: Bizim baktığımız hazırlıklı olma davranışları, konuşmamda tartıştığım diğer zarar azaltma davranışlarını pek kapsamıyor, çok daha bireysel düzeyde, kişilerin rahat etmesi ve belli oranda can kaybını azaltmaya yönelik davranışlar. “Neden uygulamadınız?” dedik, yine aynı soru, yani “neden hazırlık yapmadınız, neden uygulamadınız?”

Bakın, çok bir farklı örneklem, Çankırı, ama ihmal birinci sırada geliyor. Hani hem “ihmal” diyorlar, hem de şunu diyorlar: “Benim hayatta daha önemli kaygılarım, meselelerim var,

yani depremle uğraşamam.” Hatta Çankırı’da şöyle bir şey vardı, okullarda Sayın Işıkar’a’nın yaptığı bir çalışma: “Evinizde şunları sabitleyin, şunu yaptınız mı, çantanız var mı?” Bir öğretmen dedi ki, “Ben öğrencilerin çoğunun bunları yaptık demelerine çok şaşırđım; sınıfımda çok fakir çocuklar var ve hepsi getirdiler, ‘bunu yaptık, bunu yaptık’ diye ve gittim, evlerine baktım, ‘yaptınız mı bunu?’ Anne babalar dediler ki, ‘yapmadık, ama çocuk utanmasın diye işaretleyip yolladık.” Yani başka meseleleri var bu insanların, onu da düşünmek gerekiyor. İkincisi “zamanım yok”, üçüncüsü “ekonomik durumum yeterli değil.” Yine Çankırı’da baktığımızda, “hazırlıklı olanlar kimler?” diye. Erkekler daha fazla hazırlıklı oluyor, eğitimi yüksek olanlar, oturlan evin sahibi olmak, hazırlık eğitimi almak ve kaygılı olmak hazırlıklı olma davranışlarını artırıyor.

Sonuç olarak, şöyle bir toparlarsak, önemli olan, tehlike algısı, İstanbul’da en azından, Türkiye’de de var, ama İstanbul için konuşursak, bu algı yeterince var. Yani insanlara çok fazla tehlike algısı verirsiniz, o vakit de fazla kaygı, çaresizliğe yol açıyor ve bu konuyu unutup bastırmaya çalışıyorlar. Onun için, bence bizlere düşen görev, tehlike algısını daha da fazla vurgulamak değil. İnsanlar zarar azaltmaya da inanıyor, yani “bu bir kaderdir, depremde yıkılırsa yıkılır” demiyorlar. En önemli şey, bir şey yapılabilir görüşünü geliştirmek ve pekiştirmek. Ancak, dışsallaştırılmış sorumluluk odağı dediğimiz bir konu var. Yani “ben yapamam, devlet yapsın, belediye yapsın” “Dünya Bankası” yapsın diyerek sorumluluğu kendi dışındaki kurumlara yöneltmek. Yapılacak şeyleri başkaları yapsın, örneğin; “onlar yapsın, ben yapamam, ben emekli adamım, gelirim yok” gibi. Gerçekten bence çok büyük bir yol alınmış durumda, tehlikenin kabul edilmesi, zararın azaltılabileceğine inanmak, ancak maddi açıdan destek ve tutarlı mesajların verilmesi çok önemli.

ÖĞRETİLENLERİ UYGULAMAMA NEDENLERİ		
	Frekans	(%)
Önemsizmiyorum, ihmal	57	38
Zamanım yok, işlerim yoğun	42	26
Ekonomik durumum yeterli değil	21	13
Eğitim yetersiz olduğundan uygulamaya koyamadım	18	12
Ev benim değil, değişiklik yapamıyorum	7	5
Gerek duymadım çünkü evim uygun	7	5
Bu uygulamaların faydası olmaz	4	2.5
Ekonomik kriz her şeyi unutturdu	1	0.5
Toplam	157	100

Toplumun her kesimine ulaşılabilmesi de çok önemli. Afet yönetimi, bu yüzyılda yukarıdan aşağıya yapılabilecek bir süreç değil, toplumla birlikte, yerel toplumla birlikte aşağıdan yukarıya yapılacak bir şey ve toplumda da başa çıkma tutumlarının geliştirilmesine özen göstermemiz, yasal revizyonların yapılması, sivil toplum kuruluşları ve gönüllülerin katılımının sağlanması gibi çok ivedilikle yapılması gereken konular bulunmaktadır. Bunu anketlerde halk da söylüyor, yani “bizim apartmanda bu yasalarla anlaşma sağlanamaz, biz güçlendirme istesek bile, biz yukarıdaki 85 yaşındaki kadının ölmesini mi bekleyeceğiz; o kesin kabul etmez” gibi revizyon gerekliliği vurgulanıyor. Güven çok önemli, güven ne kadar azsa, davranışlarda o kadar sorun çıkıyor. Teknik ekiplere güvenebilmek çok önemli; çünkü İstanbul’da konuştuğumuz bazı kişiler diyorlar ki, “şu ekip geldi, ‘binanız yüksek riskli’ dedi, başkasına baktırdık, ‘orta olabilir gibi’ dedi.” Dolayısıyla kime inanacaklar? Bu güveni kurabilmek önemli ve politik kararlılığın tesis edilmesi gerekli. Yapılması gereken, sorumluluğu ve sahiplenmeyi arttırmak ve örgütlenmeyi sağlayabilmektir. Bu en başta yasal revizyonlar, sivil toplum örgütlerinin ve meslek odalarının yerel düzeyde de katılımıyla sağlanabilecek bir durumdur. Bunların yanı sıra halk bilinçlenmesinde süreklilik ve kurumsallaşmanın sağlanması da çok önemli konulardır.

Teşekkür ederim.

Prof. Dr. MİKDAT KADIOĞLU
(İTÜ Meteoroloji Mühendisliği Bölümü ve Afet
Yönetim Merkezi)-

İnşaat Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi'ne, böyle bir konuşmaya fırsat verdiği için teşekkür ediyorum.

AFETE HAZIRLIK EĞİTİM ÇALIŞMALARI

Özet

Son afetler, güvenliğimiz ile birlikte şimdiye kadar doğru olduğuna inandığımız bir çok hazırlığımızı ve davranışımızı sorgulamamıza neden olmuştur. Aynı zamanda, Türkiye'de afet yönetimi ve hazırlık konusunda daha iyi bir eğitim, öğretim ve hazırlığa ihtiyacımız olduğunu açıkça ortaya koymuşlardır. Yerel yöneticiler ve yardım kuruluşları afet sonrası afet alanında olacaktır, fakat anında her afetzedeye ulaşamayacaklardır. Bu nedenle, ailemizin ve toplumun afet olmadan afetlere hazırlanması onların güvenliklerini sağlamanın en iyi yoludur. Halk ne kadar iyi bir şekilde hazırlanır ve korunmayı öğrenirse, yerel yöneticiler olası afetler ile o kadar kolay başa çıkabilir. Bu nedenle, afet bilinçlendirmesine yönelik kampanyalar, toplumu tehdit eden her tip afet için genel bilgiler ve afetlere müdahaleye yönelik eğitimler bazı beceriler sağlamalıdır. Halka verilecek olan mesajlar insanların afetlere hazırlanması ve afetleri güvenli bir şekilde atlatmak için yapılması gereken eylemleri ve davranışları içermelidir. Böylece, kurum ve kuruluşlar artık toplumumuzu afetler ve acil durum yönetimi konularındaki yanlış ön yargılardan ve duygusal saplantılardan arındıracak, tutum ve davranışlarında iyi bir yönde köklü değişikliklere yol açabilecek yaygın ve standart bir eğitim ve öğretim sürdürülmelidir. Bununla beraber, afetlere hazırlık sadece devletin ve yerel yönetimlerin görevi değildir. Bu nedenle, deprem ve diğer afetlere karşı uluşça ve bireyler olarak, en kısa sürede ve öncelikle öğrenmemiz gereken temel afet bilinci ve belli başlı davranış şekillerini de iyice bellememiz, eğitim ve mesajları standartlaştırarak STK'lar vasıtasıyla yaygınlaştırmamız gerekmektedir. Ülkemizdeki son depremler, terörist saldırılar, afet ve acil durumlardan sonra afetlere yönelik planlama yeni bir anlayış ile ele alınması gereği ortaya çıkmıştır. Planlama, afetlere hazırlığın önemli bir parçası olmasına rağmen, halkı korumak için tek başına yeterli değildir. Afetlere hazırlanmak için afet yönetim sistemindeki tüm çalışmaların yapılması gerekir. Bu çalışmalar, acil durumlar için gerekli olan tüm araç ve gereçler ile birlikte acil durum servislerinin kurulmasını da içerir. Afet acil yardım planları, iş ve hizmetlerin sürekliliğinin sağlanmasında bir araç olarak düşünülmeli ve planlar, insanlar, araç ve gereçler tatbikat ve egzersizler ile periyodik olarak test edilerek öğrenilmeli ve geliştirilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Afetler, deprem, toplum, hazırlık, planlama, bilinçlendirme, eğitim.

1. Giriş

17 Ağustos 1999 tarihinde İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Yalova, Bolu, Eskişehir ve Bursa'da etkili olan 7.4 büyüklüğündeki Marmara depremi ile 12 Kasım 1999 tarihinde Bolu'da meydana gelen 7.2 büyüklüğündeki depremden dolayı büyük kayıpların verilmesine neden olmuştur. Böylece afetler, Türkiye'de afet yönetimi konusunda daha iyi bir eğitim, öğretim,

hazırlık ve planlamaya ihtiyacımız olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Diğer bir deyişle, tüm doğal ve teknolojik tehditlerin yanı sıra, Anadolu'daki aktif faylar nedeniyle ülkemizin önemli bir bölümü depreme karşı yüksek risk altındadır. Bu afetler, Türkiye'de devlet görevlilerinin, sivil toplum örgütlerinin ve genel olarak bütün toplumun afetler ve afet yönetimi konularında daha iyi bir eğitim, öğretim, hazırlık ve planlamaya ihtiyacımız olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Bu nedenle, artık toplumumuzu afetler ve acil durum yönetimi konularındaki yanlış ön yargılardan ve duygusal saplantılardan arındıracak, tutum ve davranışlarında iyi yönde köklü değişikliklere yol açabilecek bir eğitim ve planlama çalışmalarına ihtiyaç vardır. Böylece artık, ülkemiz bir afet sonrası yıkım ve yara sarma sarmalından çıkmalıdır. Bunun için modern afet yönetiminde olduğu gibi, müdahale ve iyileştirme çalışmalarından oluşan kriz yönetiminden daha çok, kayıp, zarar azaltma ve hazırlık çalışmalarından oluşan risk yönetimine önem verilmelidir. Bu nedenle ülkemizde artık "insanlarımızı enkaz altından nasıl kurtarıyoruz?" düşüncesiyle yapılan çalışmaların yerine, "insanlarımız enkaz altında kalmasın!" düşüncesiyle yapılacak olan çalışmalara öncelik verilmelidir.

Afetler olmadan gerekli hazırlıkların ve önlemlerin alınmasının, en az afet sırasındaki etkin müdahale kadar önemli olduğu, hatta bunların bir bütünün parçaları olduğu ortadadır. Ülkemizde ve diğer ülkelerde yaşanan deneyimlere bağlı olarak acil durum yönetimi, eğitim öğretimle sürekli olarak gelişebilmeli ve kapsamı gelişebilmelidir.

Bu nedenle, ülkemizde son yıllarda yaşadığımız acı derslerden sonra bir çok sivil toplum örgütü, özel ve kamu kurum ve kuruluşları afetlere hazırlık eğitimleri de almaya ve/veya vermeye başladı. Fakat şuan topluma verilen mesajlar ve kafalar karma karışık; insanlarımız afetlerin öncesinde, anında ve sonrasında ne yapacağını hala tam olarak bilemiyor. Halbuki bu eğitimler daha çok beceriye yönelik olmalı, eğitimlerde biçim olarak taklit öne çıkarmalı ve topluma doğruluğu şüphe getirmeyen ortak mesajlar verilmelidir. Bu konuda da öncelikle standartlar oluşturulmalı ve kalite denetlenmelidir (Akman ve diğ., 2001; Akman ve Ural, 2001). Diğer bir deyişle, "Afetlere Dirençli Toplum Oluşturma"ya yönelik doğru eğitim ve öğretim programları ile birlikte bilinçlendirme kampanyaları yaygın ve doğru bir şekilde geliştirilip bir an önce uygulanması gerekmektedir.

Böylece, bugün okullarda, değişik kurumlarda ve STK'ların düzenlediği kurslarda verilen eğitim öğretimde, hizmet içi kurslarda ve kamu reklamlarında afetlere verilen önem/yer, toplumu oluşturan tüm bireylerde güçlü bir afet bilinci oluşturmak için yeterli değildir. Benzer şekilde şuan yapılan eğitim öğretim faaliyetlerinde afet bilincini vermeye ve doğru davranış şeklini öğretmeye yönelik konular, yaşama dönük, yaparak ve yaşayarak öğrenmeye uygun bir şekilde değildir. Bunlara ilaveten afetlere yönelik eğitim öğretim programlarında tüm tehlikeler/riskler, afet zararlarının azaltılması ve planlama gibi hazırlık konularını bir bütün olarak ele alınmayıp, yanlış bir şekilde bir çok afetten sadece birine ve afet yönetim sisteminin tek bir evresindeki çalışmalara yönelinmiştir (Kadıoğlu ve diğ., 2005).

Halbuki, tüm tehlikelere karşı ve afet yönetim sisteminin her evresinde ailemizin, komşularımızın, kurumumuzun ve ülkemizin güvenliğini sağlamada kişisel, kurumsal ve toplumsal sorumluluklarımız var. Bu nedenle afetlere dayanıklı bir toplum oluşturmak için, eğitim da-

hil olmak üzere afetlere hazırlık çalışmalarının tümü her seviyede yaygın ve doğru bir şekilde yapılmalıdır. Bunun için de artık tehlikenin kendisi ve afetlerin olup olmayacağını tartışmaktan vazgeçmeli, şimdiye kadar yapılan çalışmaları bir başlangıç olarak görüp, bundan sonra afetlere ve afet yönetimine bir bütün olarak bakıp hazırlığa daha fazla önem vermeliyiz. Bunun için afetlere hazırlık durumumuzu, farklı bir bakış açısı ile öncelikle gözden geçirmeliyiz. Hazırlıklı olma çalışmaları bir defaya mahsus olarak da düşünülmemeli. Bireyler ve idari birimler, afet ve acil durum yönetiminin hazırlık konusundaki çalışmalarını en doğru bir şekilde, her seviyede ve sürekli olarak yapmalıdır.

Afet eğitimi, yönetici seviyesinde çalışanlar için “Afet Yönetimi Eğitimi”; halk için ise Afet Bilinci ve Toplum Müdahale Ekibi Eğitimi olarak ikiye ayrılarak incelenebilir. Aşağıda kısaca açıklanan belli başlı afete hazırlık çalışmalarına yönelik eğitimlerin periyodik tatbikatlar ile de pekiştirilmesi gerekir. Bununla beraber, bu makalede sadece afetlere hazırlık eğitim çalışmaları, aşağıda sıralanan sekiz madde ışığında kısaca ele alınacaktır.

2. Afet Yönetiminde Afetlere Hazırlığın Yeri ve Önemi

Afet yönetimi, her türlü tehlikeye karşı hazırlıklı olma, zarar azaltma, müdahale etme ve iyileştirme amacıyla mevcut kaynakları organize eden, analiz, planlama, karar alma ve değerlendirme süreçlerinin tümüdür. Afet yönetimi, zarar azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme gibi dört ana evreden oluşur. Bunlar zarar azaltma, hazırlık, tahmin ve erken uyarı, afetler, etki analizi, müdahale, iyileştirme ve yeniden yapılanma ile sekiz evreye kadar çıkar.

Tehlikenin insanlar için olumsuz etkiler doğurabilecek sonuçlarını, karşı önlemler alarak, zamanında, en uygun şekilde ve en etkili organizasyon ve yöntemlerle ortadan kaldırmak önceden hazırlık safhasında yapılması gereken çalışmaların ana hedefleridir. Hazırlıklı olma, acil durum/afet halinde yetki ve sorumlulukların belirlenmesi ve destek kaynaklarının düzenlenmesini içerir. Tüm yönetimler acil durum/afet yönetimi görevleri için gerekli atamaları veya belirlemeleri yapmalı, belirlenen görevlerin yerine getirebilmesi için gerekli olan personel, donanım ve diğer kaynaklar tanımlanmalıdır. Ekipman ve donanımların bakımı, tahmin ve erken uyarı sistemlerinin kullanımı, personelin eğitimi ve diğer aktiviteler sürekli güncellenmelidir (Tezer, 2001; Şener ve diğ., 2002).

Bu nedenle, kurumların ve halkın afete müdahale kabiliyetini artırmak için;

1. Ev, kurum, ilçe, il ve bölge düzeylerinde “Afet Acil Yardım Planları”nın Bakım, Tahliye, İletişim, Barınma, Tıbbi Yardım, vb. ekleri ile birlikte hazırlanması ve sürekli olarak güncelleştirilmesi,
2. Afet acil yardım planları dahilinde kurulan acil yardım hizmet grupları ve afet yönetim merkezlerinde görev ve sorumluluk verilen personele gerekli teknik eğitimlerin verilmesi,
3. Ev, kurum, ilçe, il ve bölge düzeylerinde acil durum malzemelerinin temini, depolanması ve kullanımlarına yönelik eğitimler,
4. Afet yönetimi çalışmalarında STK'lar ile işbirliğinin geliştirilmesi,
5. Toplum müdahale ekiplerinin oluşturulması ile afetlere hazırlık faaliyetlerinin toplum içinde örgütlenme, eğitim ve tatbikatlar ile yaygınlaştırılması,
6. Kamuoyunun bilinçlendirilmesine yönelik süreklilik arz eden kampanyalar ve halk eğitimleri,

7. Tahmin, erken uyarı ve alarm sistemlerinin kurulması, işletilmesi ve geliştirilmesi,
8. Ev, kurum, ilçe, il ve bölge düzeylerinde STK'lar ve halk ile birlikte farklı seviyelerde yapılacak olan tatbikatlar ve egzersizler ile planların, bilgi ve beceri düzeylerinin geliştirilmesi çalışmalarının yapılması gerekir.

2.1. Afet Acil Yardım Planları

Çoğu kez acil durumlar ani şekilde ortaya çıktığından o an etkin bir çözüm bulmak oldukça zordur. Bir idari birim, ancak daha önceden hazırlanmış önlemlerle, acil durum yönetimi sorumluluklarını yerine getirebilir. Korumacı planlama ve hazırlık, problem ortaya çıkmadan önce yapılmalıdır. Bu süreç “hazırlıklı olma ve planlama” olarak tanımlanabilir. Afet Acil Yardım Planlarının temel amacı, başta binanızda sürekli veya geçici olarak bulunanların can güvenliğini sağlamak, bina içindeki kayıtları, evrak ve teçhizatı, eşya ve bina elemanlarını korumak, iş ve hizmetlerin aksamamasını sağlamaktır. Bu konudaki çalışmaların düzenli sürdürülmesi, bir acil durumda kurumdakiler tarafından yapılması gerekenlerin en sade ve anlaşılır bir şekilde ortaya konulması gerekir. Böyle bir anlayış ile hazırlanacak olan Afet Acil Yardım Planları, her türlü acil durum öncesi, anı ve sonrasında can ve mal koruyucu çalışmaların başlatılmasına temel oluşturmalıdır.

Afet ile ilgili mevzuatımıza göre kurumların, il ve ilçelerin Afet Acil Yardım Planı olmalıdır. Ancak ülkemizde ister doğal, ister teknolojik veya insan kaynaklı olsun, büyük afetlerin zararlarının önceden yapılacak planlama ile azaltılmasına yönelik önlem almaktan daha çok, acil durumlar ortaya çıktıktan sonra uygulanacak müdahale ve afet zararlarını iyileştirmeye yönelik çalışmalar ağırlıktadır. Bu nedenle afetler öncesinde yapılması gereken acil durumlara yönelik uzun dönemli stratejik planlama, hazırlıklı olma, eğitim ve lojistik planlama konularında önemli eksiklikler bulunmaktadır. Diğer bir deyişle, afetlere yönelik hazırlık ve planlama çalışmalarının bilimsel ve “Bütünleşik Afet Yönetimi” kavramı açısından ele alınması kaçınılmazdır.

Afetlere karşı hazırlanmak, planlama ve güvenli bir yaşam tarzını toplumda yerleştirmek için tüm idari personelden gönüllülere kadar geniş ve değişik kitlelerden temsilcilerin katılımıyla olaya daha geniş bir boyutta bakılmalıdır. Bu yaklaşımla kısa bir süre içinde kurum ve kuruluşlarımızın birer “Afetlere Dirençli Kurum” ve verdikleri hizmetlerin de “Afetlere Dirençli İş” haline gelebilmesi için yapılacak olan çalışmalar aşağıdaki on adımda şöyle gruplandırılabilir: 1. Afet Yönetimi ve Planlama Ekiplerinin Oluşturulması, 2. Risk ve Tehlikeye Maruz Kalma Analizleri, 3. Mevcut Hazırlık ve Kaynakların Tespiti, 4. Risklerin Derecelendirilmesi ve Yüksek Riskli Bölgelerin Tespiti, 5. Acil Çıkış / Yangın / Tahliye Durumlarının Belirlenmesi, 6. Kontrol Listeleri ve Prosedürlerinin Hazırlanması, 7. Eksik Acil Durum Malzemelerinin Belirlenmesi, 8. Kritik Görevler ve Görevlilerin Belirlenmesi, 9. Kurum Afet Müdahale Ekiplerinin (KAME) Eğitimi, 10. Periyodik Tatbikatlar ile Planların Benimsenmesi ve Yenilenmesi (Türkoğlu ve Yiğiter, 2001).

Her bir acil duruma nasıl tepki verileceğini önceden bilmeye imkan yoktur. Bunun için, Standart Operasyon Prosedürleri (SOP) her türlü acil duruma uygulanması amacı ile önceden tasarlanıp afet acil yardım planına konur. Her kurumu, kendilerine özel standart operasyon prosedürleri ve kontrol listeleri de geliştirip planlarına koymalıdır. Genel tehlikelerde

Bölgede beklenebilecek acil durum tipleri:	Müdahale Prosedürleri: Acil Yardım Planını Faaliyete geçirin ve:
1. Deprem	Çök, Kapan ve Tutun
2. Yangın	Tahliye
3. Duman Alarmı	Geçici barınak yerinin değiştirilmesi
4. Uçak kazası	Çök, Kapan ve Tutun
5. Bomba veya bomba tehdidi	Çök, Kapan, Tutun ve/veya Tahliye
6. Tehlikeli madde sızıntısı	Yerinde Sığınak
7. Gizli ateş veya silahlı saldırı	Yerinde Sığınak
8. Şiddetli fırtına	Geçici barınak yerinin değişmesi

temel davranış şekli olarak uygulanacak olan standart davranış şekilleri aşağıdaki gibidir: Özetle, yerleşim birimleri ve kurumlarımızda afetler öncesi, sırası ve sonrasında gerçekleştirilecek faaliyetlere bağlı görevlerin sürekliliğinin sağlanması ve her evredeki uygulamaların kontrol edilebilmesi için görev sürekliliği olan bir afet acil yardım planlaması çalışmasına ve eğitimine ihtiyaç vardır.

2.2. Afet Yönetimi, Acil Yardım Teşkilatı ve Hizmet Grupları

Afetlere İlişkin Acil Yardım Teşkilatı ve Planlama Esaslarına Dair (1.4.1988, No: 88/12777) Yönetmeliğin amacı, “Devletin tüm güç ve kaynaklarını afetten önce planlayarak, afetin meydana gelmesi halinde Devlet güçlerinin afet bölgesine en hızlı bir şekilde ulaşması ile afetlerde vatandaşlara en etkin ilk ve acil yardım yapılmasını sağlamak için acil yardım teşkilatlarının kuruluş ve görevlerini düzenlemek”... Bu yönetmeliğe göre illerde Valinin veya Vali Yardımcısının başkanlığında “İl Kurtarma ve Yardım Komitesi” kurulur.

Bu komitenin görevleri arasında il acil yardım planları ile birlikte kurum ve kuruluşlarda yapılmasını ve uygulanması, ilçelere ait planları inceleyerek valinin onayına sunmak, planda öngörülen teşkilatı kurmak ve burada görev alacakları tespit ederek kendilerine duyurmak, eğitim ve tatbikatlar düzenleyerek grupların hizmete hazır olmalarını sağlamak da vardır.

Acil yardım hizmetlerini yürütmekten sorumlu komite, bu hizmetleri aşağıda belirtilen hizmet grupları ile yürütür (**Şekil 1**):

1. Haberleşme Hizmetleri Grubu,
2. Ulaşım Hizmetleri Grubu,
3. Kurtarma ve Yıkıntıları Kaldırma Hizmetleri Grubu,
4. İlk Yardım ve Sağlık Hizmetleri Grubu,
5. Ön Hasar Tespit ve Geçici İskan Hizmetleri Grubu,
6. Güvenlik Hizmetleri Grubu,
7. Satın Alma, Kiralama, El Koyma ve Dağıtım Hizmetleri Grubu,
8. Tarım Hizmetleri Grubu,
9. Elektrik, Su ve Kanalizasyon Hizmetleri Grubu.

Afette faaliyete geçen herhangi bir olay komuta merkezinin, gerektiğinde dışarıdan nasıl ve kimlerden yardım isteyeceğini ve kimlerle koordineli olarak afete müdahale etmesi gerekti-

ği bilinmelidir. İl ve ilçe veya bir kurumun herhangi bir biriminde faaliyete geçen olay komuta merkezi polis, itfaiye veya yakın çevresindeki anlaşmalı birimlerden doğrudan doğruya yardım isteyebileceği gibi, anlaşmalı birimler, kuruluşlar, polis ve itfaiye birimleri, olay komuta merkezinden de aktive edilebilir. Acil durumlarda birimler gerekirse kendi başlarına da dışarıdan yardım isteyebilmeli, eğer olay komuta merkezi tam olarak devreye girmişse, birimler tarafından olay komuta merkezine bilgi verilmeli ve bu işler ile birlikte her türlü birim dışı etkinliğin koordinasyonu olay komuta merkezine bırakmalıdır.

Afet yönetimi ve planlama ekip çalışması gerektirir; bu çalışmada katılımcı bir yaklaşım izlenmesi esastır. Bu nedenle kurumlarda her kesimin temsilcilerinin katılımıyla oluşan bir Afet Kurulu gibi bir kurul oluşturulmalıdır. Bu kurulların gözetimi ve desteğinde acil durumlara müdahale ekiplerinin aynı anda ve koordine bir şekilde hareket edebilmesi için ülke genelinde bir standart Olay Komuta Sistemi yaygınlaştırılmalıdır. Bu kapsamda okullarımızda da uygulanacak olan standart olay komuta sistemi uygulamada önemli yararlar sağlayacaktır (Ünlü ve Dikbaş, 2001).

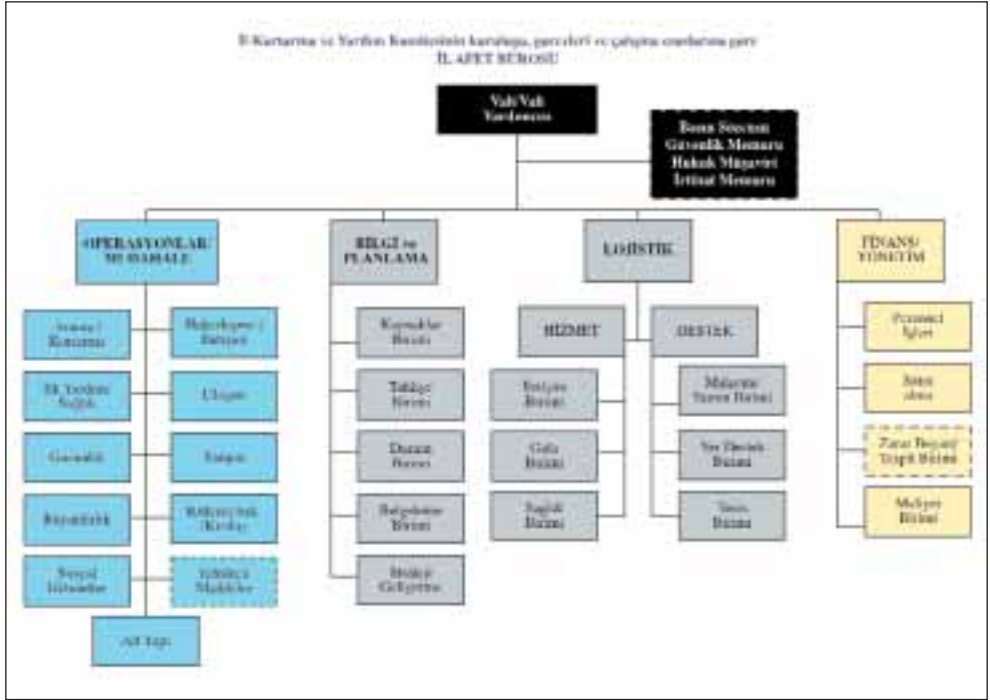
Acil durum servisleri Olay Komuta Sistemi içinde kurulup sevk ve idare edilir. Olay Komuta Sistemi (OKS), tüm tehlikeler ve her düzeyde ki acil müdahale için oluşturulmuş bir modüler saha acil yönetim sistemidir. Bu sistem standardize edilmiş bir organizasyon yapısı içinde işleyen iletişim, personel, ekipman, prosedürler ve bir imkanlar kombinasyonu yaratır. Bu sistem yerel düzeyde, ilçe, il çapında ve ülke genelinde Acil Müdahale Yönetiminin temelidir. Yerleşim birimleri ve kurumlarımızda da bu sistemi kullanmamız ve bu nedenle idareciler ile düzenli bir iletişim, koordinasyon ve müdahaleye olanak vermesi için kullanılır.

OKS, genişleyebilen beş fonksiyonel bölümler ile yapılandırılmıştır (**Şekil 1**).

- Olay Komuta Sorumluları ve Komuta Personeli
- Müdahale/Operasyonlar Servisi Amiri
- Bilgi ve Planlama Servisi Amiri
- Lojistik ve Bakım Servisi Amiri
- Finans ve Yönetim Servisi Amiri

Bugüne kadar ülkemizde afet yönetimi denilince, daha çok afet sırası ve özellikle “arama ve kurtarma” konusu ön plana çıkmışsa da, müdahale konusunda da bir çok şey eksik kalmaktadır. Örneğin, müdahalede liderlik boşlukları olmaması için uygulanması gereken “Olay Komuta Sistemi”nin bilinmesi gibi. Ayrıca, “prosedür, yol, metot, yöntem, sistem, model” gibi sıfatlar ile tanımlayabileceğimiz “yönetim, sevk ve idare” konusunda da eğitimi ile ortak bir anlayış ve dilin oluşturulması gerekiyor.

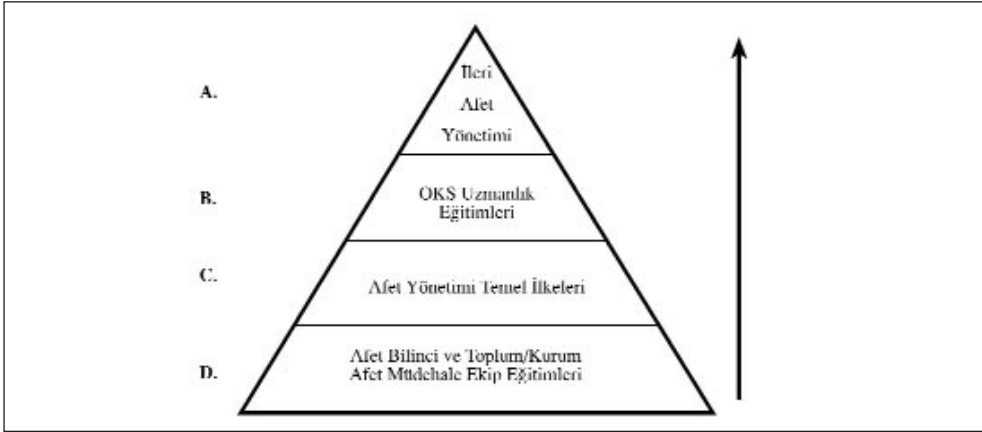
Resmi kurtarma ekipleri de afet anında, günün saatine göre, başta okullar olmak üzere toplu bulunan ortak yaşam alanlarına öncelik vermek durumundadır. Bir çok nedenden dolayı, uzman arama ve kurtarma ekiplerinin afet alanlarına ulaşmaları zaman alabiliyor. Bu açıdan bakıldığında il, ilçe, kurum ve kuruluşlarımızda etkin bir afet ve acil durum yönetimi aynı komuta sistemi, dil ve yöntemlerinin kullanılabilmesi ile birlikte basit fakat aynı organizasyon yapısıyla gerçekleştirilebilmelidir.

Şekil 1: 7126 sayılı Sivil Savunma Kanunu, 01.04.1988 gün ve 8/12777 sayılı Afetlere İlişkin Acil Yardım Teşkilatı ve Planlama Esaslarına Dair Yönetmeliğe göre Olay Komut Sistemi.

Şekil 1'de gösterilen ilçe acil yardım hizmet grup ve servislerinin teşkil edilmesine ilçede mevcut resmi ve özel kuruluşların güç ve kaynakları dikkate alınır. Yerel idareciler, ilçe acil yardım hizmetleri grup ve servislerini, il acil yardım grup ve servislerine paralel olarak teşkil edebilecekleri gibi ilçenin imkanlarına göre grup ve servislerde birleştirme yaparak veya bunlardan bir kısmını teşkil etmeyerek grup ve servis sayısında azaltma yapabilirler. Afetlere hazırlık sadece devletin ve yerel yönetimlerin görevi değildir. Maalesef mevcut afet mevzuatımız, bir çok afeti kapsamaması ve hiyerarşik yapısı ile birlikte yerel yönetimlere ve sivil toplum örgütlerine yeterince yer vermemektedir (Şener ve diğ., 2002). Halbuki önemli olan şey, afet eğitimine ve çalışmalarına tüm sektörlerin (birey, toplum, yerel yönetimler ve idareler, özel ve kamu sektörleri vb.) katılımını sağlamak ve tüm afetleri bir bütün halinde göz önüne almaktır (Sözen ve Piroğlu, 1999).

Öncelikle, İl ve İlçelerin, Kurum ve Kuruluşların Kriz Merkezlerinin veya Afet Yönetim Merkezlerinin bir amacı da, afet ile ilgili personeline, tüm çalışanlarına, mimarlarına, mühendislerine, yetki alanlarındaki STK'lara, öğretmen ve öğrencilere tüm afetler ve afet yönetiminin tüm konularında iyi bir eğitim sağlamak ve bu konuda onlara yol göstermek olmalıdır. Bu amaçla düzenlenen bir dizi seminer ve kurslarla, yüksek lisans seviyesindeki eğitim öğretim programlarıyla afet zararlarının en aza indirilmesinde, hazırlıkta, afetlere müdahalede ve iyileştirme çalışmalarında elde edilen yeni teknik ve bilgiler bu kesimlere süratle aktarılmalıdır. Uzun vadeli hedefimiz, afetlerin oluşturduğu risklerin önlenmesi ve

Şekil 2: D'den A'ya sırayla alınması gereken afet bilinci ve afet yönetimine yönelik eğitim-öğretim konularını ve düzeylerini gösteren afet eğitim-öğretim piramidi (İDMP, 2004).

zararların azaltılması konularında toplum genelinin eğitilerek afetlere dirençli bir toplum oluşturulmasıdır. Bununla birlikte başlangıçta topluma bu konuda liderlik eden ve yol gösteren acil durum yönetimi ile ilgili kamu yöneticileri ve yerel idarecilerin eğitilmesine öncelik verilmeli ve daha sonra da özel sektör ve halka yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

Afet eğitimlerinin konusu ve alınma sırası **Şekil 2**'de gösterilen afet eğitim ve öğretim piramidinde gibidir. Piramidin tabanını (D-düzevi) halk afet eğitimi konularını oluşturmaktadır. Piramidin afet yönetiminde akademik seviyede ileri bir afet eğitimi almaya kadar değişik seviyelerdeki afet yöneticileri için eğitim konuları gösterilmektedir.

Türkiye'nin afet yönetiminde başarılı olabilmesi için, yerel yönetim ve merkezi idarelerle birlikte gönüllü kuruluşlar ve iş çevrelerine ait tüm kaynaklarının kullanıldığı, modern afet durum yönetiminin tüm süreçlerinin bütün tehlikelere yönelik ekip çalışmasıyla koordine edilebilmesi için bütünlük bir afet durum yönetimi modeli ve olay komuta sisteminin ülkemizde oluşturulup eğitim ile yaygınlaştırılıp uygulanması gerekmektedir.

Bunun için ülkemizde ve bölgemizde hem profesyonel hem de gönüllü afet ve acil durum yöneticileri mevcut eğitim olanaklarından da yararlanarak aynı afet yönetimi ve komuta sistemini, dil ve yöntemleri kullanabilmeleri için periyodik olarak eğitime yönelik kurumsal, idari ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

2.3. Acil Durum Malzemeleri

Herkesin hiç bir yerden yardım almaksızın en az 72 saat boyunca kendi başına (ev, işyeri, okul, vb.) hayatta kalma mücadelesi vermeye hazır olması gerekmektedir. Gerekli acil durum gereçleri toplanmalı, bunları güvenli bir şekilde muhafaza edilen ve erişilmesi kolay Acil Durum Çantasında vb. benzeri yerlerde saklanmalıdır. Söz konusu malzemeler, tahliye gerektiğinde bir kişinin tek başına taşıyabileceği ayrı ayrı çantalarda bulunmalıdır. Küçük çocuklar, yetişkinler ve özürülüler için gerekli özel malzemeler unutulmamalıdır. Tahliye çantanız diğer acil durum gereçlerinizle birlikte güvenli bir yerde muhafaza edilmelidir.

Malzemelerin mevcudiyeti ve iyi durumda olup olmadığı periyodik olarak kontrol edilmelidir.

Şu an yürürlükten kaldırılmış olan 95/7477 Karar Sayılı Kamu Binalarının Yangından Korunması Hakkında Yönetmeliğe göre bakanlık, müsteşarlık, müstakil başkanlık ve genel müdürlük, hükümet konağı, üniversite, hastane, huzurevi, öğrenci sayısı 200'den fazla okul, yurt, fabrika, önemli tesisler ile umuma açık kamu binalarında bulundurulması zorunlu araç-gereç ve malzeme listesini vermekteydi. Bu yönetmelik yerine ne yeni Yangın Yönetmeliği, ne de başka bir yönetmelik artık bu tür liste ve bilgileri içermemektedir.

Halbuki, afet planlarında acil durumlarda ihtiyaç duyulacağı beklenen malzemeler de yer almalıdır. Afete müdahale malzemeleri için uygun bir yerleşim yeri saptanmalıdır. Dağıtım ve malzemelerin zamanında sevk edilebilmesi için, kullanılacak olan malzemeler alandaki denetimci veya başka bir lojistik görevlisi tarafından devamlı kontrol altında olmalıdır.

2.4. Afet Yönetiminde Gönüllüler ve STK'lar

Afetin ilk aşamasında yardıma koşan ve olay yerine gelen gönüllüler, kendiliğinden ortaya çıkan, örgütsüz ve hiçbir eğitimleri ya da uzmanlıkları olmaksızın yardım etmek isteyen vatandaşlar, ya da meslekleri veya eğitimleri dolayısıyla kimi yeteneklere sahip olan, olaya olumlu bir müdahale yapmak isteyen kişilerdir. Acil müdahalenin büyük bir kısmı afetin ilk aşamasında olay yerine gelen bu gönüllüler tarafından genellikle herhangi bir düzene ya da güvenlik kuralına uymadan yapılmaktadır. Bireysel gönüllüler, böylece hem büyük bir kaynak, hem de bir sorun yumağı olarak görülür.

Modern afet yönetiminin her aşamasında bireysel ve örgütlü gönüllüler önemli bir yer tutar. Bu durumda STK ve gönüllülerin afet yönetimi ergini elinde tutan kamu kurumlarıyla olan ilişkilerinin geliştirilmesi, afet yönetimi ve mevzuatındaki yerlerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu nedenle gönüllü kuruluşların gelişimi ve problemleri ülkemizdeki mevcut STK'ların problemlerine benzer olduğu için öncelikle STK'lar ile ilgili problemlerin mutlaka ele alınıp bir an önce çözülmesi gerekmektedir.

Özelde Sivil Toplum Kuruluşu (STK) ve Afet Gönüllüleriyle birlikte, genelde tüm toplumun eğitiminde, öncelikle toplumdaki eğitimde kaynaklara sahip tüm kurum ve kuruluşların belirlenmesi büyük önem taşır. Bunun STK'lar ve gönüllüler kendileri için belirledikleri rolere göre toplumumuzdaki potansiyel eğitim kaynaklarının bir listesini çıkartmalıdır. Toplumdaki mevcut eğitim kaynakları konusunda çok seçici davranılmalı ve bu listedeki eğitim daha sonra nitelik ve nicelik yönünden değerlendirilmelidir.

Türkiye'de afetlere hazırlık konusunda "yanlış bilgi"nin yaygınlaştırılması engellenmelidir. Bu nedenle ülkemizde verilen afetlerle ilgili eğitimlere standartlar getirilmesi ve bu eğitimlerin sıkı bir şekilde denetlenmesi şarttır. Her STK, kurum ve kuruluşun afetlere karşı hazırlık ve bilinçlendirme amacıyla hazırladığı broşür, kitap ve benzeri yayınların da mutlaka elden geçirilip afetler konusunda halka "standart mesajların" verilmesi acilen sağlanmalıdır.

Afetlere hazırlık ve kurtarma hizmetleri konusunda halk eğitimi vermek Sivil Savunma Genel Müdürlüğü'nün görevidir. Bu kapsamda her yıl sivil savunma yükümlüsü olarak belir-

lenen sivil halktan kişilere eğitim verilmektedir. Sivil Savunma tarafından belirlenen kişilerin gönüllüler olmaması nedeni ile eğitim için gerekli motivasyonlarının olmaması önemli bir sorundur. Ancak, son yıllarda Sivil Savunma Genel Müdürlüğü (Örneğin: AKUT; Telsiz ve Radyo Amatörleri Cemiyeti, Türk Hemşireler Derneği, vs) ve mahalli Sivil Savunma Müdürlükleri'nin gönüllü kişiler ve STK'lar (Örneğin: İstanbul Doğa ile Barış Derneği; vb) ile protokoller imzaladıkları ve bu kişi ve kuruluşlara iller ve ilçeler düzeyinde eğitim verdikleri görülmektedir. Sivil Savunma eğitim faaliyetlerinin yaygın olarak halkın farklı kesimlerine ulaşabilme bakımından önemli etkileri olabileceği düşünülebilir.

Yukarıda sıralanan tüm eğitimler, itfaiye ve sivil savunma gönüllüleri eğitim programları yanı sıra STK ve afet gönüllüleri aşağıda sıralanan "Afet Eğitim Programları"nın ve özellikle de "Acil Durum ve Afet Yönetimi Yüksek Lisans Programı"na katılarak bu konuda kariyer yapabilir ve profesyonel afet yöneticileri kadar bilgi sahibi olabilirler.

Bununla birlikte, tüm Mahalle Afet Yönetimi Örgütlerinin ve Gönüllülerinin **Şekil 2**'de "D" seviyesi olarak yer alan Toplum Afet Müdahale Ekipleri (TAME) Eğitimini yaygın ve periyodik bir şekilde alması önemle teşvik edilmelidir. Bu eğitiminde amaç, bir ilin/ilçenin afete hazırlık sürecinde mahallelerin ve gönüllü grupların afetler sırasında can ve mal kayıplarını en aza indirecek şekilde eğitilerek, afetlere hazırlıklı hale getirilmesinde temel oluşturabilecek bir çalışma sistematığı ortaya koymaktır. Afet sonrası ilk 72 saat içinde halkın afet kavramı hakkında bilgilendirilmesi, acil müdahale ekiplerinden ve çalışmalarından beklentilerinin ne olması gerektiği konusunda aydınlatılması, tehlikeler konusunda bilgi verilmesi, temel sağlık müdahaleleri, yangına müdahale, triyaj, hafif düzeyde arama-kurtarma ve ekip çalışmasının nasıl sürdürülmesi gerektiği konularında eğitimi kapsanacaktır. Çalışmada, il/ilçe civarında olması beklenen büyük bir afetin ve ardından oluşabilecek diğer yangın, su baskını, kimyasal serpinti gibi tehlikelere karşı halkın yaşamlarını koruyabilecek ve komşularına yardım edebileceği şekilde eğitilmesi ile belediye kaynaklarına ihtiyaç duymadan kendilerine yeterli olabilmeleri için plan ve hazırlıkların çok yönlü bir model aracılığı ile değerlendirilmesini ve önerilerin geliştirilmesini sağlamak hedeflenmelidir.

Bu nedenle, acil durum ve afet için hazırlık ve müdahalede bilinçli davranmayı sağlamak üzere, yardım dernekleri ve ilgili birimler ile afet öncesi temasta olunması gerekir. Ayrıca kurumlar buldukları yerlerin muhtarlıkları, belediye, kaymakam, vb. ile de işbirliğinin yollarını da aramalı, onlar ile afetlere karşı hazırlık konularında işbirliği yapmalıdır. Özellikle afetler konusunda eğitilmiş, yetenekli uzmanlık veya kaynak sahibi gönüllülerin belirlenmesinde büyük yararlar vardır. Bunun için, aşağıda açıklandığı gibi İtfaiye Semt Gönüllüleri ve Sivil Savunma Gönüllüleri programlarının daha ayrıntılı olarak ele alınıp yaygınlaştırılması gerekmektedir.

İtfaiye Semt Gönüllüleri: Muhtemel bir afet halinde itfaiye ve Sivil Savunma birlikleri gelinceye kadar ilk müdahaleyi yapacak olanlar bizzat halkın kendisidir. Bu nedenle arama - kurtarma ekipmanları ve personeliyle donatılmış olan itfaiye birimlerinde sivil halk eğitime tabi tutulmakta. "Gönüllü İtfaiyecileri eğiterek sayılarını ihtiyaca uygun bir miktara ulaştırmak, insanların toplu olarak buldukları ve yaşadıkları yerlerde yangın güvenlik, söndürme ve kurtarma önlemleri alınmasını sağlamak ve denetlemek gerekir.

Sivil Savunma Gönüllüleri: Sivil savunma hizmetleri 7126 sayılı Sivil Savunma Kanunu ve bu Kanuna dayalı olarak çıkarılan Tüzük ve Yönetmelikler ile 3152 sayılı "İçişleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun" hükümlerine göre yürütülmektedir. Gönüllü kişi ve kuruluşların afetlerde ve savaşta sivil savunma teşkilatının eşgüdümünde arama, kurtarma ve yardım çalışmalarına katılmaları için "Gönüllülerin Sivil Savunma Hizmetlerine Katılma Esasları Yönergesi" 05 Mayıs 2000 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe konulmuştur. Afetlerde görev alacak emniyet teşkilatı mensuplarının bu hususta Sivil Savunma Teşkilatı ile birlikte eğitilmeleri. Sivil Savunma Kanunu'nun Ek-8 inci maddesi uyarınca; gönüllü kişi ve kuruluşlar, sivil savunma teşkilatının eşgüdümünde sivil savunma hizmetlerine katılabilirler. Bu husus bir yönerge ile düzenlenmiştir. Sivil Savunma hizmetlerinde gönüllü olarak görev almak isteyen kişi ve kuruluşlar İl ve İlçe Sivil Savunma Müdürlüklerine başvurabilirler.

Yukarıda sıralanan ve **Şekil 2'**de sıralanan eğitim ve öğretim programlarının yanı sıra toplumumuzun ve STK'ların yararlanabileceği diğer eğitim programları aşağıdaki gibidir:

- **ABCD eğitimi:** Boğaziçi Üniversitesi, Deprem Araştırma Enstitüsü AHEP tarafından hazırlanan ve afete yönelik toplumsal bilinci yükseltmeye yönelik, 3 saatlik yaygın halk eğitimi.
- **TAG1 eğitimi:** ABCD eğitimi, triyaj, yapısal hasarların tespiti, olay komuta sistemi çalışmalarını kapsayan 2 günlük eğitim.
- **TAG2 eğitimi:** Tüm afetler için hazırlıklı olma, yangın önleme ve müdahale, ilk yardım ve hafif arama kurtarma, olay komuta sistemi çalışmalarını içeren 28 saatlik eğitim.
- **Profesyonel Arama Kurtarma eğitimi:** Belediye Arama-kurtarma eğitmenleri tarafından verilen 80 saatlik sınıf, saha, Triyaj (laboratuvar) çalışmalarını kapsayan bir eğitimidir. Ağır enkaz aletlerinin kullanımı ile ilgili eğitim ilave olarak verilmektedir.
- **NBC Eğitimi:** Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından verilen Nükleer, Biyolojik, Kimyasal silahların tanımı, etkileri ve korunma, temizleme, müdahale etme yöntemleri eğitimi.
- **Lojistik Eğitimi:** Kızılay tarafından verilen afet sonrası ve hazırlık aşamasında depolama ile ilgili sevk idare yöntemleriyle ilgili eğitimler.
- **İlk Yardım Eğitimi:** Kızılay tarafından verilen temel bilgilendirme ve ileri aşamada müdahale ilkelerini kapsayan 1 haftalık eğitim.
- **Yangın Önleme ve Müdahale Eğitimi:** İstanbul B.Ş.B İtfaiye Daire Bşk. tarafından başlangıç yangınlarına müdahale, öncesi önlemler ve yangına karşı korunma ile ilgili eğitimler.
- **Afet Psikolojisi Eğitimi:** Afet öncesi hazırlık kapsamında afetten sonra direkt etkilenen, afeti yaşayanlar ve bölgede hizmet veren personelin bilgilendirilmesi ile ilgili seminer ve bir tam gün teorik uygulamalı eğitim.

- **Amatör Telsizcilik Eğitimi:** Telsiz Radyo Amatörleri Cemiyeti tarafından düzenlenen eğitimlerdir. Eğitim sonunda yapılan sınavda başarı gösterenlere amatör telsiz kullanma lisansı verilmektedir.

Özet ile söylemek gerekirse; muhtemel bir afet halinde ilk müdahaleyi yapacak olan halkın bizzat kendisidir. Profesyonel görevlilerin olaya müdahale edene kadar geçecek olan süre çoğu zaman hayatta kalabilmek için gerekli olan süreden daha fazladır. Afetlerde ilk 15 dakika ile 72 saatlik süre altın sürelerdir ve hayatta kalmak için çok önemlidir. İşte bu sürelerde olaylara müdahale edebilecek eğitimli ve donanımlı kişi ve gruplara ihtiyaç vardır . Bunun içinde en uygun hedef kitle orada yaşayanlardır. Gelişmiş ülke örneklerinde ülkemizden farklı olarak itfaiye teşkilatında çekirdek bir profesyonel kadroya ek olarak "gönüllü" kadroya da yer verilmektedir. Bu nedenle, gelişmiş ülkelerde yaygın olarak bulunan "Toplum Müdahale Ekipleri", "Gönüllü İtfaiyecilik" ve "Sivil Savunma Gönüllüsü" sistemlerinin ülkemizde de hızla yaygınlaştırılması gerekmektedir. Esasen tarihimize baktığımızda bu tür yapılanmaların olduğunu görmekteyiz . Zira "tulumbacılar" bu tür gönüllülük esasına göre mahalle halkından oluşturulmuş yangına müdahale eden birer gönüllü oluşumdurlar. Tarihteki bu örnek de göz önünde bulundurularak gönüllü itfaiyecilik ve sivil savunma gönüllüsü, afetle mücadele gönüllüsü ve benzeri gönüllü teşekküller oluşturulmalıdır.

Her profesyonel afet yöneticisinin görevi, gönüllü kaynağı olumlu bir güç haline dönüştürmek olmalıdır. Bu nedenle profesyonel afet yöneticilerinin "Gönüllü Kaynakların Geliştirilmesi" ve STK ile ilişkilerin geliştirilmesi konusunda bilinçlendirilmesi ve toplum afet müdahale ekibi şeklinde eğitilmesi sağlanmalıdır.

2.5. Toplum Afet Müdahale Ekipleri (TAME)

Yukarıda da belirtildiği ve **Şekil 2**'de gösterildiği gibi, afet sonrası ilk 72 saat hayat kurtarma açısından en kritik saatlerdir. Afet sonrası kurtarılanların büyük çoğunluğu ilk 24 saat içinde çevreden yetişen yakınları ve komşuları tarafından kurtarılmaktadır. Bu nedenlerden dolayı;

- Gerekli eğitim ve ekipmanla donatılarak, afet sonrasındaki ilk kritik saatlerde müdahale imkan ve kabiliyeti güçlenmiş,
- Afet riskleri ve bu risklere karşı alınabilecek önlemler konusunda bilgilendirilerek afetlere duyarlılığı ve bilinç düzeyi arttırılmış, vatandaşlardan oluşan organize gruplar Toplum Afet/Acil Müdahale Ekipleri (TAME) olarak adlandırılır.

Amaç, afetlere hazır olmak için kazanılması gereken önemli temel yetenekleri kazandırmak ve afet durumunda halkı kendisine yardıma hazırlamaktır.

Hayat kurtarmak ve mülkleri korumak suretiyle topluma yararlı olmalarını sağlamak için TAME afetten sonra halk tarafından en azından şunları yapabilmesini hedefler: 1. Gaz vb alt yapı hizmetlerini kesmek, 2. Küçük yangınları söndürmek, 3. Hayati tehlike yaratan küçük yaralanmaları tedavi etmek, 4. Hafif arama ve kurtarma çalışması yapmak, 5. Afetzedelere sakinleşmeleri için yardımcı olmak.

TAME Eğitiminin kapsamı ana hatları ile aşağıdaki gibidir:

1- Afete hazırlık	5- Hafif düzeyde arama-kurtarma
2- Yangın söndürme ve alt yapı servisi	6- Afet psikolojisi ve ekip organizasyonu
3- Afet ile ilişkili tıbbi yardım I	7- Terörizme karşı bilinçlendirme
4- Afet ile ilişkili tıbbi yardım II	8- Tatbikat/egzersizler

TAME'yi Komşular/Site, Okul Aile Birliği, Mahalle Esnafı, Sanayi veya iş çevresinden birimler, mahalleler, kamu birimlerinin personeli, müdahale ekiplerinin aileleri, amatör radyo klüpleri, izci grupları vb gibi aralarında bağ olan gruplar (ekonomik, coğrafik, sosyal veya diğer) oluşturabilir.

2.6. Afet Bilinci ve Halk Eğitimi

Afetlere hazırlıkta valilik, kaymakamlık ve belediyenin ilgili birimleri tek başına hazır olması yeterli değildir. “Herkes afetlere hazır olunca, afetlere hazır olacağız” ilkesiyle halkın kendi bireysel güvenliğini sağlaması ve “Afetlere hazırlık evden başlar” ilkesiyle de evlerden başlayarak kurum ve kurumsal hazırlıkların yapılmasının sağlanması gerekmektedir.

Okullar ve çocuklar için afet eğitimi: Kamu kurtarma ekipleri afet anında, günün saatine göre, başta okullar olmak üzere toplu bulunulan ortak yaşam alanlarına öncelik vermek durumundadır. Bu ve başka nedenlerle uzman ekiplerin mahallelerdeki afet alanlarına ulaşmaları zaman alabilir. Bu nedenle okullarımızda etkin afet yönetimi ancak aynı komuta sistemi, dil ve yöntemlerinin kullanılabilmesi ile birlikte basit bir organizasyon yapısıyla gerçekleştirilebilir. Böylece acil durumların organizasyonel yapısı, normal durumdaki yapı ile uyumlu olmalı ve önceden hazırlanacak olan afet acil yardım planlarında da yer almalıdır.

Öğretmenlerimizin toplumdaki lider rolünü de göz önüne alarak, planlama başta olmak üzere afet yönetimi bilgilerini eğitimcilerimize aktarmak, afet yönetiminde öğretmenin aktif katılımını sağlayarak onların bu alandaki becerilerini geliştirmek hedeflenmelidir. Her il/ilçenin deprem zararlarını azaltma ve hazırlık sürecinde, okul çağındaki genç nüfusun afetlere karşı eğitilmesi ve okullar için acil durum eylem planları oluşturularak bilgi ve planla güçlendirilmesi sağlanmalıdır. Bu şekilde, toplumun afetlere hazırlıklı hale getirilmesine temel oluşturabilecek bir çalışma sistematiği ortaya konulmalıdır. Projede, il/ilçe civarında olabilecek büyük bir depremin (ve depremin tetiklediği yangın, su baskını, kimyasal serpinti vb. tehlikelerin) tehdit ettiği okul çağındaki çocukları deprem anında doğru davranışa yönlendirecek eğitim metotları farklı boyutları ile uygulanmalıdır. Deprem sonrası okulların il/ilçe ile eşgüdüm içinde hareket etmesi, il/ilçe kaynaklarına ihtiyaç duymadan kendilerine yeterli olabilmeleri için plan ve hazırlıkların çok yönlü bir model aracılığı ile değerlendirilmesi ve önerilerin geliştirilmesi sağlanmalıdır.

Bunlara ilave olarak, çocuklara yönelik şarkılar, oyunlar, çocuk tiyatroları, çizgi filmleri, boyama kitapları, eğitim parkları vb. projeler geliştirilip uygulanması gerekmektedir.

Afet Bilinci Oluşturmaya Yönelik Kampanyalar: Bilinçlendirme kampanyalarının amacı, halkını mekan, sokak, mahalle, ilçe ve şehirlerinde deprem ve depremin tetikleyebileceği

yangın, su baskını, tehlikeli madde serpinçisi gibi tehlikeler konusunda bilgilendirmek ve eğitmek, zararların azaltılması ve hazırlığı gündemde tutmak, halkı cesaretlendirmek, motivasyonu ve iyi niyeti arttırmaktır.

Toplumsal bilinçlendirme kampanyaları düzenlenecek olan çeşitli seminerler, konferanslar, şenlikler, spor yarışmaları ve medya yolu ile yürütülebilir. Kampanyada görselliğe yer vermek, ilgi uyandırmak ve tekrarlar yapmak çok önemlidir. Ancak tekrarlardan aynı konuyu işleyen farklı malzemelerin kullanılması yeknesaklığı önlemek için gereklidir. Toplumun ilgisini çeken futbol karşılaşmaları, konserler vs gibi toplum olaylarından da tanıtım için yararlanılabilir. Ayrıca halkın tanıdığı, ünlü kişilerden de tanıtımda yararlanılabilir.

Bunun için afetlere hazırlıkta yapılan çalışmaların ve gerekli olan bilgilerin halka (medya araçlarıyla, posta, sergi ve fuarlar, toplantılar vb. şekillerde) ulaştırılması, halktan görüş ve öneriler (anketler, araştırmalar, halk toplantıları, vb. şekillerde) toplanarak katkı alınarak karar verme sürecine katılımcılığın sağlanması gerekmektedir (Kadıoğlu ve İskender, 2001). Aşağıdaki bölümlerde de açıklanacağı üzere halk eğitiminde hedef kitlenin (alan, kültür düzeyleri, eğitimleri, bilginin teknik içeriğinin) de tespit edilmesi ve hangi araçlarla onlara ulaşılacağına doğru bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir.

Hazırlığa yönelik mesajlar şu 5 seviyeden biri olabilir; Plan yapmak, Afet malzemelerini temin etmek, Eğitimler almak, Gönüllülük ve Kan bağışında bulunmak. Kamuoyunu bilinçlendirme kampanyaları afet yöneticileri, meteoroloji mühendisleri, öğretmenler, güvenlik güçleri, itfaiye memurları, medya mensupları vb. kişilerden yararlanmalıdır. Kampanyalarda verilen mesajlar ve öğretilen bilgiler, eğitsel sunumlar, bilbordlar, elektronik medya, radyo ve televizyon gibi ortamlar kullanılarak hedef kitleler ulaştırılabilir. Bu tür bilgiler ve mesajlar toplu yemek yenilen yerlerde, okullarda, okul sonrası programlarda, panayır vb. sergilerde, diğer bir deyişle toplumun gündelik yaşamında nasıl güvende olacağını öğrenmek için bilgi topladığı her yerde halka sunulmalıdır.

Aşağıdaki bölümlerde de açıklanacağı üzere bilinçlendirme kampanyaları ile halk eğitiminde hedef kitlenin (alan, kültür düzeyleri, eğitimleri, bilginin teknik içeriğinin) de tespit edilmesi ve hangi araçlarla onlara ulaşılacağına doğru bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Bu kampanyaların bileşenleri ve genel ilkeleri aşağıdaki gibidir:

Bilinçlendirme Kampanyalarının Bileşenleri:

- Yaratıcılık: İlgi çekmek,
- Tekrarlamak: Mesajı kuvvetlendirmek.

Bilinçlendirme kampanyalarının hedef kitleleri:

- Örneğin, aile ve kişisel hazırlıklar
- Özel gruplar olabilir:
- Görme ve işitme engelliler
- Öğrenciler
- Yaşlılar
- Etnik gruplar

Ülke, il veya yerel seviyede olabilir gibi hedef kitle genel olarak kamuoyunun tümü olabilir.

BİLİNÇLENDİRME KAMPANYALARI YÜRÜTMEDE DÖRT ADIM

1. ADIM: ARAŞTIRMA

- Çevrenizdeki tehlikeleri araştırın
- Tehlikeye maruz olanları tespit edin
- Tehlikeler nelerdir
- Tehlikeler nerededir
- Riskler nelerdir
- Kimler ve neler etkilenebilir
- Mevcut kaynakların envanteri nedir

2. ADIM: KİTLE ANALİZİ

- Kimlere mesajın iletilmesi gerekiyor
- Onlara ulaşmak için hangi medya araçları kullanılmalı

HEDEF KİTLE ANALİZİ

- Onlar kimdir
- Materyalleri hazırlamak için ne kadar zamana ihtiyaç var?
- Nerelerde yaşıyorlar
- Ne kadar güncel olacaklar?

3. ADIM: GELİŞTİRME/UYGULAMA

- Araştırmaya dayalı olarak bir mesaj hazırlayın
- Mesajın içerik, biçim ve uzunluğunu belirleyin
- Hedef kitleye göre medya aracını belirleyin
- Kampanyanın maliyetini belirleyin

DÜŞÜK MALİYET İÇİN İŞBİRLİĞİ

- Yerel meteoroloji büroları ve TV Meteoroloji Mühendisleri ile işbirliğine gidin
- Elektrik, su ve gaz faturalarına ve paketlerine mesajlar yazdırın
- Diğer kampanyalara katılın
- Diğer kurum ve kuruluşların broşür vb eğitim materyallerini kullanın.

ZAMANINIZI PLANLAYIN

- Materyalleri hazırlamak için ne kadar zamana ihtiyaç var?
- Ne kadar güncel olacaklar?
- Materyaller ne zaman basılıp yayımlanacak?

OKUL PROGRAMLARI

- Ders programı ve takvimine uygun bir şekilde çok önceden planlayın

- Okul idarecileri ile görüşerek ne zaman sizin programınızla onların programının uyduğunu tespit edin.

Bütün bunlardan sonra aşağıda belirtildiği şekilde yapılan kampanya;

4. ADIM: DEĞERLENDİRME

Şu dört önemli faktörü belirleyip değerlendiriniz:

1. Mesaj(lar), hedeflenen kitleye ulaştı mı?
2. Mesaj(lar) hedef kitlenin davranışlarını beklenen şekilde değiştirdi mi ve bu değişim yeterli miydi?
3. Mesaja insanlara verdiği tepkiler önemli miydi?
4. Mesaj(lar)ı daha etkili kılmak ve/veya diğer kitlelere ulaşmak için nasıl değiştirelim / geliştirelim?
5. Hangi tip mesajlar daha çok etkilidir.
gibi tümüyle bir değerlendirmeye tabi tutulup geliştirilerek yeniden düzenlenmelidir.

Afetler konusunda bilinçlenme ve afet zararlarını azaltmak, hazırlıklı olmak ve müdahale konularında halk eğitiminde görsel ve yazılı medyanın çok önemli rol oynayabileceği bilinmektedir. Risk alanları, afetlerden korunmanın yolları gibi konularda medyada işlenen konular, yazılar, gazetelerle dağıtılan broşürler olmakla birlikte henüz tüm bu çabaların yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Burada dikkat edilmesi gereken medyanın bilimsel olarak doğruluğu kanıtlanmamış bilgileri halka sunmaları durumunda yanlış bilgilendirmeye yol açabilecekleridir (Akman ve diğ., 2001). Bu bakımdan medya mensuplarının da afet yönetimi, afette haber verme ilkeleri vs. konularında eğitilmelidir. Medyayı paydaşlardan önemli biri olarak ele alarak her evrede medya ile birlikte halk eğitimi planlamak ve sürdürmek gereklidir.

Afetlere hazırlık, zarar azaltma ve müdahale konularında çok etkin rol oynama potansiyeline sahip medya mensuplarına da afetler ve afet yönetimi konularında da eğitim vermek gerekir. Medyanın afetlerdeki etkin rolü göz önüne alındığında, hem afet öncesi halkın hazırlanması, toplumun afetlere karşı dirençsiz olmasına yol açabilecek her türlü uygulamanın tespit edilip önlenmesine yönelik kamuoyu oluşturulması, hem de afet anında müdahale çalışmalarının kontrol, komuta ve koordinasyonda ki rolünü en etkin bir şekilde yerine getirebilmesi için afet yönetimi ve bilinci konusunda eğitimden geçirilmesi gerekmektedir.

Büyük depremlerin yıl dönümlerinde acılarımız tazelenmekte ve korkularımız yeşermektedir. Özellikle böyle günlerde insanlara problemlerinin çözümleri için de yol göstermeli ve korkuları eğitimle azaltılmaya çalışılmalıdır. Halkımıza acilen ve tatbikatlarla verilmesi gereken eğitimlerin birisi de deprem anında nasıl hareket edilmesi konusudur. Şüphesiz tatbikat veya egzersizler bir sonraki depremdeki can ve mal kayıplarımızı azaltmak için tek ve kesin bir çözüm değildir. Tatbikatlar, kısmen de olsa deprem anında gereksiz bir panikle pencere ve balkondan atılmaların önüne geçebilir, merdiven ve asansörlerin kullanılmasını engelleyebilir, sağa sola bilinçsizce kaçışırken düşen eşya veya bina parçalarından yaralanmaları ve ölümleri azaltabilir.

Bu tür kitlesel tatbikatlar ve eğitim kampanyaları dünyanın bir çok yerinde medya ile yapılıyor. Örneğin, valilik-medya işbirliğiyle ABD'nin Washington ve Oregon Eyaletlerinde Çök-Kapan-Tutun tatbikatları bölgesel ölçekte her yıl (18 Nisan 2002'de saat 9:45-10:00 arası gibi) afetlere hazırlık kampanyası dahilinde yapılıyor. Böylece, bu eyaletler medya kuruluşları ve vatandaşlarını afetlere hazırlık çalışmalarına katabilmektedir. Bizim de Marmara depremlerinin yıl dönümlerinde insanlarımızı, benzer bir şekilde olası bir deprem anında buldukları ortamlarda nasıl davranacakları konusunda bilinçlendirmemiz gerekmektedir.

Bunun için gönüllü bir kaç (yerel, bölgesel ve/veya ulusal) medya araçlarıyla Büyük Marmara Depremlerinin yıl dönümlerinde Çök-Kapan-Tutun (Drop-Cover-Hold) tatbikatı için bir kampanya başlatılması gerekiyor. Yerel, bölgesel veya ulusal ölçekte, çok kısa bir an için gündelik işini bir tarafa bırakabilecek, herkes olası bir deprem anında nasıl davranması gerektiğini bu tatbikatlarla öğrenir ve/veya hatırlarsa afetlere karşı dirençli bir toplum olma yolunda önemli bir adım atmış oluruz.

Afetlere hazırlıklı olma konusunda eğitim programları başlamadan önce konu ile ilgili ilgi uyandırmak gerekir. Bu ilginin ve deprem endişesinin halkta olduğu bilinmektedir. Bu ilgiyi, konu ile ilgili bilgi edinme ve beceri geliştirmek için gönüllüğe çevirmek için yaygın kampanyalar yapılmalıdır. Bu kampanyalarda belediyenin medya ile ortak çalışması etkili olabilir. Kampanya ile başlatılacak olan halk eğitimi ve örgütlenmesi tanıtılmalıdır. Bunun yanı sıra afişler ve panolar hazırlanabilir. Belediye, diğer ilgili kuruluşlarla birlikte seminerler, konu ile ilgili paneller ve okullarda konferanslar düzenleyebilir. Düzenlenecek eğlenceler veya yarışmalarla da kampanya kapsamında tanıtım yapılabilir.

Örneğin, televizyonlarımızda yayınlanan sabah jimnastiği hareketleri gibi halkla beraber depremden korunma egzersizleri yapılabilir. Televizyon ve internet gibi görsel ve işitsel; radyo gibi işitsel; gazete, dergi, alışveriş torbaları, elektrik, doğal gaz, su, telefon, bil board vb gibi basılı medya araçları kullanılarak afetlere dirençli bir toplum oluşturmak mümkündür. Yerel yönetim ve idareler tüm medya araçlarını kullanarak ve mevsimsel olarak ortaya çıkan afetlerinde zamanlarını göz önüne alarak Kamu Reklamlarıyla Afet Bilinci Oluşturma Yıllık İş Planı hazırlayıp uygulamalıdır.

2.7. Tahmin ve Erken Uyarı

Müdahale ve hazırlık çalışmalarında “erken uyarı” mantığını da öne çıkartmalıyız. Örneğin, meteorolojik afetlerin “önceden tahmin edilerek erken uyarılarının yapılabilmesi”, deprem vb. diğer doğal afetlerden onları farklı kılan tek ve en önemli özelliktir. Bu özellikten yararlanarak, gelişmiş ülkelerin afet yönetim programlarının bir parçası olan meteorolojik tahmin ve erken uyarı, planlama ve eğitim ile can kayıplarında önemli azalmalar ve ekonomik zararlarda da önemli düşüşler sağlanmıştır.

Hangi konuda olursa olsun, sadece “Kaynak, Yer, Zaman, Miktar ve Olasılık” gibi nicel büyüklükler belirten kestirimlere tahmin denilir. Erken Uyarı ise, insanların tehlikelere karşı, zamanında ve gerektiği gibi davranmalarına imkan tanıyacak şekilde haberdar etmek demektir. (Doğal gazın otomatik olarak kesilmesi gibi şeyler “erken uyarı” değil; “erken müdahale”dir!)

Erken uyarı öncesinde tehlikenin meydana gelme olasılığı olduğunda, bundan halkın haberdar olması ve gerekli olan hazırlıkların yapılması için izleme yapılır. Örneğin: “Belirtilen süre ve izleme alanındaki nehir taşarak alçak yerleri su basma ihtimali var, hazırlıklı ol!” İzleme sonucunda tehlikeli şartlar oluşmaya başladığının ya da her an başlayabileceğinin belirlenmesiyle halk uyarılır. Örneğin meteorolojik bir uyarı, 12-36 saat öncesinden tehlikeli hava şartlarının oluşması olasılığı kuvvetlendiğinde halkın önlem alması için belli bir alandaki halk için duyurulur. Örneğin, “izlenmekte olan sel şu an oluşmakta veya her an oluşabilir, derhal önlem al!” anlamındadır.

2.8. Tatbikat ve Egzersizler

Yazılı bir Afet Acil Yardım Planı olması tek başına yeterli değildir. Bu planın görevli olanlar tarafından çok iyi bir şekilde öğrenilmesi gerekir. (Acil durum olunca planı okuyacak zaman bulunamaz hatta, bu planlar okunmak için bile bulunamayabilir). Bu nedenle, planların yılda en az iki defa uygulanarak denenmesi ve öğrenilmesi gereklidir.

Alınan eğitimlerin pekiştirilmesi ve planların işlerliğinin test edilmesi için acil durum egzersiz ve tatbikatları en basitinden başlanıp en karmaşığına doğru sırayla yapılmalıdır. Bunlar sırasıyla şunlardır:

1. Yönlendirme Semineri
2. Alıştırma
3. Masabaşı Egzersizi
4. İşlevsel Tatbikat
5. Gerçek Boyutta Tatbikat

Deprem ve diğer afetlere karşı ulusça ve tek tek bireyler olarak, en kısa sürede ve öncelikle öğrenmemiz gereken aşağıdaki belli başlı dört davranış şeklini de iyice bellememiz gerekir. Bunları öğrenerek ister evde, okulda, çarşıda veya ister başka bir yerde olalım, herhangi bir afet anında kendimizi nasıl koruyacağımızı bilmek gereksiz yere can kaybını önlemek bakımından önemlidir (Kadioğlu ve İskender, 2001). Ailece, okulda veya çalışma arkadaşlarımızla herhangi bir tehlike ortaya çıkınca bu davranış şekillerini nasıl uygulayacağımızın provalarını yaparsak, tehlike başladığında reflekslerimiz otomatik olarak bizi doğru davranışlarda bulunmaya yönleltecektir. Depremde insanların paniğe kapılmadan doğru hareket etme şansı, her Çök-Kapan-Tutun egzersizini çalışıldığında iki kat arttığı bilimsel olarak ispatlanmıştır (Kadioğlu ve diğ., 2005). Bu nedenle aşağıda toplumumuzun afet bilincine katkıda bulunabilmek için birincil tehlikeler ve davranış şekilleri özetlenmiştir:

Birincil Tehlikelere Karşın Davranış Şekilleri:

1. Çök, Kapan ve Tutun
2. Yerinde Sığınak Oluştur
3. Kilitlen ve Yat
4. Tahliye

1. Çök-Kapan-Tutun: Bu davranış şekli deprem, uçak kazası, bomba patlaması ve bomba tehdidi, yıldırım ve hortum için uygulanır. Zemin sarsılmaya başladığında veya yüksek sesli bir patlama duyulduğunda/hissedildiğinde veya bir çök, kapan ve tutun tatbikatı uygulandığında okuldaki herkesin – öğrencilerin, personelin ve bulunan diğer kişilerin – aşağıda belirtilen koruyucu faaliyetlere başlamaları gereklidir (Gürkaynak ve diğ., 2004; Kadioğlu ve diğ., 2004).

Deprem anında tamamen yıkılıp yassı kadayıf şeklini almayan binalarda ölüm ve yaralanmalara daha çok yapısal olmayan riskler neden olmaktadır. Binalarımızın yüzde olarak büyük bir kısmının yassı kadayıf olmayacağı ve yapısal olmayan risklerden korunmanın evrensel olarak kabul edilen tek davranış şekli “Çök-Kapan-Tutun”dur (**Şekil 3**). Bugün artık “Çök-Kapan-Tutun” öğretisi, ABD’deki FEMA (Federal Afet/Acil Durum Yönetim Merkezi), Red Cross (Kızıl Haç) ve NWS (Ulusal Meteoroloji İşleri) gibi afetlerle ilgili belli baş-

OKULLARDA DEPREM VE İLGİLİ İŞLER İÇİN TATBİKAT KONTROL LİSTESİ

Çök/Kapan/Tutun:

- Öğretmen çök/kapan/tutun hareketini yaparak gösterdi.
- Öğrenciler doğru işlemi biliyordu:
  - çökmüş/çömelmiş kapanmış/gizlenmiş tutunmuşlardı.
- Öğretmenin talimat ve komutları açık ve yerindeydi.
- Öğretmen önce kendini kontrol edip durumunu değerlendirdi.
- Öğretmen öğrencilerin kendilerini ve arkadaşlarını kontrol etmesini istedi.
- Öğretmen sınıfı boşaltmadan önce sınıfın durumunu değerlendirdi ve herkesin sakinleşmesini bekledi.
- Öğretmen, eş öğretmeni veya eş dersliği (sınıfı) kontrol etti (EK A)

Artçı Sarsıntı (İlk sarkıştan iki dakika sonra)

- Öğretmen çök/kapan/tutun hareketini yaparak gösterdi.
- Öğrenciler doğru işlemi biliyordu.
- Öğretmenin talimat ve komutları açık ve yerindeydi
- Öğretmen önce kendini kontrol edip durumunu değerlendirdi.
- Öğretmen öğrencilerin kendilerini ve arkadaşlarını kontrol etmesini istedi.
- Öğretmen sınıfı boşaltmadan önce sınıfın durumunu değerlendirdi ve herkesin sakinleşmesini bekledi.
- Öğretmen, eş öğretmen veya eş dersliği kontrol etti (EK-A)

Özel Durumlar: Planlanmış veya planlanmamış bir durum olursa, o durumda nasıl davranıldı?

Boşaltma ve Öğrenci Sayımı:

- Boşaltma (tahliye) işlemi düzgün bir şekilde yapıldı.
- Eğer ciddi bir “yaralanma” olayı olmamışsa öğretmen, eş öğretmenle birlikte sırayla bir ön sıralardan, bir de son sıralardan olmak üzere sınıfı boşaltır. Eğer bir öğretmen tahliye işine başlamıyorsa, eş öğretmenin sınıfı veya eş dersliğin ikisini de tahliye eder. Eğer bir öğrenci yaralanmış ve hareket ettirelemiz bir durumdaysa, öğretmenlerden biri yaralı öğrencilerle beraber sınıfta kalır diğer öğretmen ise iki sınıfı toplanma alanına götürmek üzere tahliye eder.
- Toplanma yerinde öğretmen yoklama yaparken öğrenciler oturuyordu.
- Öğrenci Yoklama Fişi (FK B) Olay Komuta Merkezi'ne gönderildi.

Özel Durumlar: Planlanmış veya planlanmamış bir özel durum olursa o durumda nasıl davranıldı?

Şekil 3: Okullarda yapılan deprem tatbikat ve egzersizi için bir kontrol listesine bir örnek.

lı 40 değişik kurum tarafından başta deprem, hortum, yıldırım olmak üzere bir çok afetten korunmak için halka tavsiye edilmekte ve öğretilmektedir (Kadıoğlu ve diğ., 2004).

2. Yerinde Sığınmak: Tehlikeli madde (nükleer, biyolojik ve kimyasal (NBC)) sızıntısı veya serpintisi, duman, ateşli silah sesi, keskin nişancı tehlikesi veya şiddetli fırtınalarda uygulanır. Çevrenizde bir tehlikeli madde riski oluştuğunda: Dışarı çıkmanız söylenene kadar içerde kalın ve içeride hava girişini kesip güvenli bir sığınak oluşturun (Gürkaynak ve diğ., 2004; Kadıoğlu ve diğ., 2004).

3. Kilitlen ve Yat: Çevrede ateşli silah sesi duyulduğunda, şüpheli veya tehlikeli kişi ya da keskin nişancı riskleri ortaya çıktığında uygulanır. Örneğin, yakınlarda bir silah sesi duyulduğunda, öğretmen veya personel “yere yatın” komutunu verir. Bunun ardından herkes düz yere veya zemine yatmalıdır. Bina içindeyseniz binanın ve/veya odanın kapısını içeriden kilitleyiniz. Eğer açık havada iseniz, emniyetli olduğu anda Yerinde Sığınak prosedürünü uygulamaya başlayın (Gürkaynak ve diğ., 2004; Kadıoğlu ve diğ., 2004).

4. Tahliye: Yangın anı, deprem ve patlama sonrası, sel/su baskını öncesi ve anı; kimyasal kazalar, terör/bomba tehdidinde ve heyelan öncesinde uygulanır (Gürkaynak ve diğ., 2004; Kadıoğlu ve diğ., 2004).

Tahliye yollarında tehlike ile karşılaşma olasılığının en aza indirilmesi gerekir. Yangın ve patlama olması durumunda en yakın bina çıkışına ilerlemelisiniz. Afetler için tahliye prosedürleri oluşturun. Tahliye emri genelde Olay Komutanı tarafından verilir. Olay Komutanı yangın, patlama veya binada meydana gelen tehlikeli madde sızıntısı gibi nedenlerden ötürü binalarının içinin emniyetli olmadığı durumlarda binanın boşaltılmasını ister. Tahliye edilip acil durum toplanma alanlarına gidildiğinde personel sayılması ve eksikler tespit edilmelidir. Eksik tespit edilen durumlarda kesinlikle terk edilen yere dönüp arama yapılmamalı, güvenlik görevlisi veya birimleri haberdar edilmelidir. Düzenli ve güvenli bir tahliyeyi gerçekleştirebilmek için “eş sistemi” kurulmalıdır.

3. Sonuç ve Öneriler

Afete hazırlıklı olma, acil durum/afet halinde yetki ve sorumlulukların belirlenmesi ve destek kaynaklarının düzenlenmesini içerir. Tüm yönetimler acil durum/afet yönetimi görevleri için gerekli atamaları veya belirlemeleri yapmalı, belirlenen görevlerin yerine getirebilmesi için gerekli olan personel, donanım ve diğer kaynaklar tanımlanmalıdır. Ekipman ve donanımların bakımı, tahmin ve erken uyarı sistemlerinin kullanımı, personelin eğitimi ve diğer aktiviteler sürekli güncellenmelidir. Yönetime ait acil durum/afet müdahale organizasyonlarının ve kaynakların tehlikeli durumlarda zarar görme olasılığını azaltmak veya yok etmek için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

Ülkemizde büyük yıkımlara neden olabilen afetler, Türkiye’de devlet görevlilerinin, yerel yönetimlerin, sivil toplum örgütlerinin ve genel olarak tümüyle halkın afetler ve acil durum yönetimi konusunda daha yüksek standartlarda ve ortak bir eğitim ve öğretime ihtiyacı olduğunu göstermiştir. Diğer bir deyişle, tüm doğal ve teknolojik tehditlerin yanı sıra, aktif faylar nedeniyle ülkemizin önemli bir bölümü depreme karşı yüksek risk altındadır. Bu

afetler, Türkiye’de afet ve acil durum yönetimi konusunda daha iyi bir eğitim, öğretim, hazırlık ve planlamaya ihtiyacımız olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Bununla beraber Türkiye’de standardize edilmiş, kültüre uygun, etkinliği test edilmiş kaynakların bulunmadığı görülmektedir. Bunun yanı sıra geliştirilmesi gereken eğitim kaynaklarının halkın farklı kesimlerine uygun olarak çeşitlendirilmeleri gereklidir. Halk eğitiminin yaygınlaştırılabilmesi için kurumsal bir yapı gerekmektedir. Sivil Savunma Müdürlükleri’nce verilen yükümlü ve gönüllü eğitimleri yaygın olarak halkın her kesimine ulaşmaktadır. Ayrıca, bu eğitimlerde daha çok afet anı ve sonrasına yönelik beceriler ele alınmaktadır. Bu programlarda afet riski algısını geliştirme ve olası zararları azaltma bilincini geliştirme çabaları zayıf kalmaktadır.

Ayrıca hali hazırda afet zararlarını azaltmak ve hazırlıklı olmak için örgütlenmelerinin bulunduğu mahalleler Türkiye’nin tümü düşünüldüğünde çok azdır ve sürdürülebilirlikleri sınanmamıştır. Genel olarak bu ilk adımları kurumsallaştırmak, halk eğitiminin ve örgütlenmesinin sistematik, yaygın, bilimsel standartlara uygun ve sürdürülebilir olmasını getirecektir. Eğitim çalışmalarında afet sırası ve sonrası döneme daha çok vurgu olduğu, afet öncesi zarar azaltma konularının daha az işlendiği görülmektedir. Afet eğitimin içeriğinde afet öncesi ve sonrası evrelerin dahil edilmesine dikkat edilmelidir. Çok sayıda kurum ve kuruluşun yürüttüğü eğitim ve bilinçlenme çalışmalarının eşgüdümü, eğitici eğitimi ve eğitimin yerin demografik bilgileri temel alınarak hazırlanılacak eğitim materyalleri ile her kesime götürülmesinin sağlanması dikkat edilmesi gereken konulardır. Valilik, Belediye, STK’lar, meslek örgütleri ve medyada 1999 sonrası depremlere hazırlıklı olma ve zarar azaltma konularında oluşmuş olan bilinçlenme ve motivasyonun eşgüdüm içerisinde, belli bir kurumsal yapı içinde sürdürülmesi çok önemlidir. Kurumsal yapı içerisinde eğitimin tüm hedef kitlere taşınmasının sağlanması, eğitici ve eğitim standartlarının belirlenmesi ve izlenmesi boyutlarının yer alması gereklidir (Karancı ve diğ., 1999a ve b; Akşit ve diğ., 2004).

Yerel yönetim, idareler ile birlikte kurum ve kuruluşlar için değişik seviyede ve yetki alanı içinde (ev, kurum ve kuruluş, mahalle, semt, köy, kasaba, ilçe, il, bölge ve ülke genelinde) sorumlu olunan ölçüğe uygun olarak her tür tehlikeye, bütün idari düzeylere ve afet yönetiminin bütün fonksiyonlarına, sistemin bütün aşamalarının nasıl uygulanacağını öğretilemesi gerekmektedir. Gerçekte afet konusundaki teorik ve tatbikatlar gibi pratik eğitimler; gelecekteki acil durumları önlemeye ve zararlarını azaltmaya yönelik olmalıdır. Bunun için her yetki alanı içinde, Bütünleşik Afet Yönetimi Sisteminin tüm bileşenlerinin tanımlanması, uygulanması ve bu çalışmaların koordinasyonunun sağlanması gerekmektedir.

Bugün Türkiye’de, ilk ve orta öğretim ders kitaplarında afetlere verilen önem/yer toplumda güçlü bir afet bilinci oluşturmak için yeterli değildir. Benzer şekilde, yüksek öğretimde mühendislik, fen, sosyal ve sağlık bilimler programlarında da afetlerle ilgili konulara ve derslere yeterince yer verilmemektedir. İlk ve orta öğretimde afet bilincini vermeye ve doğru davranış şeklini öğretmeye yönelik konular yaşama dönük, yaparak ve yaşayarak öğrenmeye uygun bir şekilde ders programlarına entegre edilmeli; yüksek öğretim programlarında ise afet tehlikesi ve riski ile afet zararlarının azaltılması konularında temel bilgileri içeren zorunlu dersler açılmalıdır. Sertifikalı mühendis uygulamasına da bir an önce geçilmelidir.

Sonuç olarak, modern afet yönetiminde sektörler arası bilgilendirme, katılım projelerinin başlayabilmesi ve sonuçta afetler ile mücadelede başarılı olabilmemiz için tüm afetleri bir bütün halinde, eğitim dahil tüm yönleriyle ele almaktan, tartışıp çözümler geliştirmekten, yasa ve kurumlarımızda gerekli reformları yaparak Modern ve Bütünlük Afet Yönetimini tüm ilkelerini uygulamaktan başka bir çaremiz yoktur.

Ülkemizde ve bölgemizde afet ve acil durum yönetimi ve afete müdahale ile ilgili uzman bir enstitü kurulmalıdır. Burada hem profesyonel hem de gönüllü afet ve acil durum yöneticileri mevcut eğitim olanaklarından da yararlanarak aynı afet yönetimi ve komuta sistemini, dil ve yöntemleri kullanabilmeleri için sürekli ve periyodik olarak eğitilmelidirler.

4. KAYNAKLAR

- Akman, N., İskender, H., Kadioğlu, M., Kapdaşlı, I., Ural, D. (2001) Gönüllü Kaynakların Geliştirilmesi, İTÜ Afet Yönetim Merkezi-İTÜ Press Yayınları, İstanbul.
- Akman, N., Ural, D. (2001) Afete Dirençli Toplum Oluşturma Seferberliği, İTÜ Afet Yönetim Merkezi-İTÜ Press Yayınları, İstanbul.
- Akşit, B., G., Erkut, M., Kadioğlu, A.N., Karancı, S.M., Şener, A. Tezer, D., Ural, A., Ünlü, (2004). Eğitim ve Sosyal Çalışmalar, İstanbul Deprem Master Planı.
- Gürkaynak, İ, M. Kadioğlu, H.A. Poydak, 2004: KIZILAY ile Güvenli Yaşamı Öğreniyorum-Öğretmen Kitabı, Türkiye Kızılay Derneği, Ankara, ISBN-975-92079-2-3.
- Kadioğlu, M., İ. Gürkaynak, H.A., Poydak, 2004: KIZILAY ile Güvenli Yaşamı Öğreniyorum – Öğrenci Kitabı, Türkiye Kızılay Derneği, Ankara, ISBN-975-92079-1-5.
- Kadioğlu, M., İ. Helvacıoğlu, N. Okay, A. Tezer, L. Trabzon, H. Türkoğlu, Y.S. Ünal, R. Yiğiter, 2005: Okullar İçin Afet Yönetimi ve Acil Yardım Planı Kılavuzu, Mayıs-2005, İTÜ Afet Yönetim Merkezi Yayınları, İTÜ Press (baskıda).
- Kadioğlu, M., İskender, H. (2001) Acil Durumlarda Basın ve Halkla İlişkilerin İlkeleeri, İTÜ Afet Yönetim Merkezi-İTÜ Press Yayınları, İstanbul.
- Karancı, N. A., Akşit, B., Anafarta, M., Oğul, M. ve Üner, G. (1999a) “Depremlere Karşı Hazırlıklı Olalım” ODTÜ, Afet Yönetimi Uygulama ve Araştırma Merkezi.
- Karancı, N.A., Akşit, B., Anafarta, M., Oğul, M. ve Üner, G. (1999b) “Depremlere Karşı Hazırlıklı Olmak İçin Öğretme ve Uygulama Kılavuzu” ODTÜ Afet Yön. Uyg. ve Araş. Mer.
- Sözen S., Piroğlu, F., (1999) Acil Durum Yöneticileri için Zarar Azaltma Yöntemleri, İTÜ Afet Yönetim Merkezi-İTÜ Press Yayınları, İstanbul.
- Şener, S. M., Tezer, A., Kadioğlu, M., Helvacıoğlu, İ., Trabzon, L. (2002) Ulusal Acil Durum Yönetimi Modeli, İTÜ Afet Yönetim Merkezi Yayınları, İTÜ Press, İstanbul.
- Tezer, A., (2001) Acil Durum Yönetimi İlkeleri, İTÜ AYM Yayınları, İTÜ Press, İstanbul.
- Türkoğlu, H., Yiğiter, R. (2001), Acil Durum Planlaması, İTÜ AYM, İTÜ Press, İstanbul.
- Ünlü, A., Dikbaş, A. (2001) Olay Komuta Sistemi, İTÜ AYM Yayınları, İTÜ Press, İstanbul.

Prof. Dr. EMİN ÖNDER
(Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi)-

Günün son konuşmalarından bir tanesini gerçekleştireceğiz. Gerçekten sabahtan ve dünden bugüne kadar toplantılara katıldınız ve öncelikle farklı bir alanın toplantısını da dinlemek için buraya geldiniz, zor bir durum diye düşünüyorum. Özellikle benim konum, Nuray Hocamızın afete hazırlık davranışlarının psikolojik boyutlarıyla yumuşak bir geçiş sağladı. Ama ben belki sizin için biraz daha teknik olabilecek olan bir konuyu aktarmak istiyorum.

Tabii bugün sunumumda genel olarak yer vermek istediğim başlıkları şu şekilde sıralamak istiyorum. Özellikle deprem, hepimizin bildiği gibi, travmatik bir sürecin başlangıcı. Biz ruhsal travmayla neyi anlıyoruz, onu bir aktarmak istiyorum. Bunun dışında, bu tür travmalarla karşı karşıya kalmış kişilerin psikolojik boyutlarında ne gibi değişiklikler, ne gibi hastalıklar ortaya çıkabiliyor ve bu hastalıkların çıkmasında etmenler neler olabilir, bunlar üzerinde durmak istiyorum.

Ruhsal travma deyince, tabii bu bizim için de zaman zaman değişen bir tanım. Şöyle geçmişe baktığımız zaman, DSM sınıflandırma sistemleriyle birlikte belli bir şekilde hastalıkları sınıflandırmamız ve bu hastalıkları nelere göre sınıflandırmamız gerekliliği ortaya çıktığında farklı tanımlar ortaya çıkıyor. Biz ruhsal travmayı DSM 3 ile, 1980’li yıllardan sonra yavaş yavaş literatürümüze almaya başladık; fakat son zamanlarda, özellikle doğal afetler olsun, travmalar olsun, bu konunun önemini daha da vurgulamaya başladı. Travma dediğimiz zaman, Türkiye’ye baktığımızda, gerçek anlamda çok çeşitli travmalarla karşı karşıya kaldığımızı da görüyoruz. Bu travmalara geçmeden önce, kişinin gerçek bir ölüm, ölüm tehdidi veya ağır bir yaralanmayla karşılaşması, kendisinin ya da bir başkasının fizik bütünlüğüne tehdit olayını yaşaması, böyle bir olaya tanık olması ya da ailesinden birinin ya da bir yakının beklenmedik ölümü ya da şiddete maruz kaldığını öğrenmesi gibi durumlar karşısında yoğun korku, çaresizlik ve dehşet duygularının yaşanmasıdır.

Ruhsal travma dediğimiz zaman, bir benlik bütünlüğüne belli bir tehlike arz edecek bir olay ve bunun sonucunda da mutlaka bir dehşet duygusunu duyacak, bir çaresizlik duygusunu yaşayacak ve yoğun bir korku hissedecek. Bu olaylar yaşandıktan sonra, mutlaka bundan sonra ortaya çıkabilecek olan bazı hastalıklar, bazı durumlar için bu olayın önemini ortaya çıkarıyor. Psikiyatriye baktığımız zaman da gerçek anlamda nedenlerini çok iyi bilmediğimiz bazı hastalıkları tedavi etmeye çalışarak zamanımızı geçiriyoruz. Bu psikiyatriye yansıdığı zaman, gerçekten nedeni, belki bu ruhsal travmaya bağlı ortaya çıkabilecek olan hastalıklarda nedenini nadir olarak bildiğimiz hastalıklar grubu içerisinde değerlendiriyoruz. Halbuki bugün bir depresyona, bir şizofreniye baktığımız zaman, neden ortaya çıktığı konusunda çok fazla bir bilgimiz yok, ama “onları nasıl düzeltebiliriz, neleri yerine koyduğumuzda o belirtilerle baş edebiliriz?” sorusunun cevabını mutlaka arıyoruz. “Burada ruhsal travmaya bağlı olarak ortaya çıkabilecek olan bir durum, bir neden varlığını da ve bu nedenin insan bey-

ninde, insan merkezi sinir sisteminde nasıl etkiler ortaya çıkartıyor, ne gibi değişikliklerle birtakım belirtilerin ortaya çıkmasına neden oluyor?” sorusunun cevabı yine araştırılıyor, ama elimizde bilinen bir neden var.

Türkiye’de ruhsal travma açısından baktığımız zaman, gerçekten çok karşılaşılan, çok yaşanan bir ülke. Bu, insan eliyle oluşturulan travmalar olabilir veya bugünkü esas konumuz, doğal afetler diyebileceğimiz, deprem gibi, sel gibi diğer sayabileceğimiz birçok doğal nedenden dolayı ortaya çıkabilecek travmalar olabilir. O bakımdan biz, genel olarak baktığımız zaman geçmişe, yaklaşık 3 yılda, 5 yılda bir ciddi ölümlü depremler yaşıyoruz. Trafik kazalarında zaten bir yıl içerisinde kayıplarımız çok fazla oluyor. Bu arada terör ve insan eliyle diğer yöntemlerle oluşturulan ruhsal travmaları da oldukça sık yaşıyoruz. O bakımdan bizim gerçekten bunlara karşı bir önlem almamız, bunlara karşı nasıl baş edebileceğimiz duygusunu ve baş etmemiz gerektiği yollarını öğrenmemiz gerekiyor.

Ruhsal travmayla karşı karşıya kalındıktan sonra, ne gibi durumlar ortaya çıkabiliyor? Bunun, her olayda olduğu gibi, etkisini göremeyebiliyoruz, yani sonuçta aynı travmayla karşılaşılan çok insan olmasına rağmen, sonrasında bazılarında hastalık ortaya çıkarken, bazılarında ise herhangi bir belirti görmeksizin o travmanın etkisi giderilmiş olabiliyor. Bir başka şekilde, insan belki ufak tefek kişilik değişiklikleriyle de bu travmanın etkisini yaşayabilecek boyutlarda etkilenmesi söz konusu olabiliyor. Bu, belki biraz daha agresif davranışlarla, biraz da “irritable” diyebileceğimiz tepkisel davranışlarla kendisini belli edebilecek bir süreç de yaşatabiliyor. Ama en önemlisi, sanırım herkeste ortaya çıkmasa da, bazı hastalıkların mutlak travmadan sonra ortaya çıkabileceği veya bazı hastalıkların bu travmaya bağlı olarak insanları daha yatkınlaştırabileceğini bilmemiz gerekiyor.

Travmayla oluşan hastalıklara baktığımız zaman, biraz önce de söylediğim gibi, travma sonrası stres bozukluğu dışındaki bütün hastalıklar, belki travmanın yatkınlaştırıcı etkisiyle ortaya çıkan durumlar. Ancak bugün biz biliyoruz ki, travma dediğimiz zaman ve bunun yaşanmasının sonucunda ortaya çıkabilecek olan hastalık durumu, travma sonrası stres bozukluğu dediğimiz bir hastalık. Travma sonrası stres bozukluğu dışında neler görebiliyoruz? Depresyon görebiliyoruz, sosyal fobi, fobi dediğimiz hastalıklarda belirgin bir artış olabiliyor; yine yaygın anksiyete bozukluğu gündeme gelebiliyor, panik bozukluğu, obsesif-kompulsif bozukluk, alkol ve madde kullanım bozuklukları, belki bazı kültürlerde çok daha fazla görülmesine yol açabiliyor. Yine **disosiyetet** bozukluk dediğimiz bozukluklar görülebiliyor, somatizasyon bozukluğu dediğimiz bozukluk da travma sonrasında belki bir artış gösterebiliyor. Yine nadir de olsa, psikotik bozukluklara da neden olabilecek bir süreç yaşatabiliyor.

Ruhsal bir travmanın etkisini yaşayan kişilerde travma sonrası stres bozukluğu görülme sıklığına baktığımız zaman, -yaşam boyu prevelansları olabiliyor, bu nokta düzeyinde prevelanslar olabilir- gerçekten toplumu çok sık etkilediğini görüyoruz. Literatür çalışmaları, araştırmalar, önemli bir travma olayından sonra, 6 ay sonra bile, 12 ay sonra bile, 36 ay, yani 3 yıl kadar geçmiş olan bir süre içerisinde bile travma sonrası stres bozukluğunun toplumda oldukça sık ve yaşayan insanlarda sık oranda görüldüğünü gösteriyor. 6 ay sonra yapılan çalışmalar genel olarak yüzde 51 civarında bir artışın olabileceğini, bir travma sonrası stres bozukluğu belirtilerini gösterebileceğini ifade ederken, 3 yıl sonra bu oranın yüzde

33'ler gibi bir oranda halen kaldığını gösteriyor. Yani Marmara depremini yaklaşık 5 yıl kadar önce geçirdiğimizi düşünenecek olursak, o dönemdeki travma sonrası stres bozukluğu hastalığıyla karşılaşan insanlarda şu anda da büyük bir kısmının halen devam etmesi gibi bir durumu ortaya çıkartıyor.

Normal olarak baktığımızda, toplumlardaki görülme sıklığı, bu yüzde 1-15 arasında değişen bir oran, ama çalışmaların sonuçları, yüzde 1-4 arasında rakamlar üzerinde odaklanıyor. Tabii insan eliyle oluşturulan bir travmadan sadece bir örnek; özellikle işkence sonrası bu tür bir rahatsızlığın ortaya çıkması, işkenceye uğrayan insanlar arasında yüzde 30'unu etkilediğini gösteriyor. Yine esas konumuz olan depreme baktığımızda ise, depremde yapılan çalışmalarda çok farklı sonuçlar var, ama bu farklı sonuçlar da olsa, travma sonrası stres bozukluğunun oldukça sık görüldüğünü bize göstermekte. Yine Ermenistan depremi, Türkiye'deki Marmara depremi sonrası, Çin'deki depremlerden sonra bu oranlara baktığımızda, travma sonrası stres bozukluğunun oldukça sık olarak yaşandığını görüyoruz. Bu depremin arkasından yapılmış çalışmalarla da olsa, depremden 2 yıl kadar sonraki çalışmalarla da olsa, bu oranların oldukça yüksek olduğunu, özellikle Ermenistan depreminden sonra, toplumda 2 yıl sonra neredeyse toplumun yarısında travma sonrası stres bozukluğuyla karşı karşıya kaldığımızı görüyoruz. Bu Türkiye'de de bu şekilde, Türkiye'de çok yüksek oranlar içerisinde ortaya çıkmasa da, Başoğlu ve arkadaşlarının yapmış olduğu bir çalışmada, depremden yaklaşık 6 ay ve 8 ay kadar sonra Türkiye'de Marmara depremini yaşayan insanların yüzde 43'ünün travma sonrası stres bozukluğuyla karşı karşıya kaldığını bize bildirmekte.

Tabii ne oluyor da bu travma yaşandıktan sonra bazı kişilerde belirli hastalıklar ortaya çıkabiliyor da bazı kişilerde hastalık belirtileri ortaya çıkmıyor? Tabii bunu daha iyi değerlendirmemiz için, mutlaka travma öncesindeki etmenleri, travma sırasındaki etmenleri ve travma sonrasındaki etmenleri incelememiz gerekiyor. Genel literatür ışığında baktığımızda, özellikle travma öncesi etmenler arasında cinsiyet, yaşın, medeni durumun, eğitim düzeyinin, etnik özelliklerinin, travma öyküsünün varlığı, ruhsal hastalık öyküsünün varlığı ve olumsuz yaşam olaylarının ön plana çıktığını görüyoruz. Yani bu çalışmalarda gerçekten belli bir travma sonrası, travma sonrası stres bozukluğu geliyorsa, travmadan önce bu insanların yaşantıları ve durumları nasıldı da, bu, bu travmayı yaşadıkten sonra böyle bir hastalığın ortaya çıkması söz konusu olabildi? En önemli unsurlardan bir tanesi cinsiyet; aşağı yukarı bütün çalışmalarda kadın cinsiyetinin erkeklere göre yakalanma risklerinin daha fazla olduğunu gösteriyor. Bu araştırmalarda 2 ile 25 kat arasında kadın cinsiyette daha fazla görülme ihtimalini ortaya çıkartıyor.

Yaş, çok tartışmalı bir konu, özellikle yapılan çalışmalarda yaşla ilgili belirgin bir bilgi birikimi fazla değil, ama bazı çalışmalarda, özellikle depremin yaşla birlikte, yaşlı nüfusta daha etkili olduğunu ve sonucunda travma sonrası stres bozukluğunun görülmesini kolaylaştırdığını belirtiyor. Savaş gibi durumlarda ise, yaşın travmayla baş edebilme gücünü arttırdığını gösteriyor, yani savaş gibi durumlarda ise daha genç insanların travma sonrası stres bozukluğuna yakalanması daha kolaylaşabiliyor.

Medeni durum, bu da yaklaşık bütün çalışmalarda ortak bir veri gibi değerlendirilmesi söz konusu. Çünkü bekâr olmak, dul olmak, boşanmış olmak, travma sonrası stres bozukluğuna yakalanma riskini arttırabiliyor. Eğitim düzeyi, zeka ise, gerçekten çalışmalarla bu da

gösterilmiş; düşük zeka yaşına sahip olan kişilerde veya eğitim düzeyi düşük olan insanlarda travma sonrası stres bozukluğuyla belirtilerini yaşamaları daha kolaylaşabiliyor.

Etnik özellikler, eğer farklı bir bölgede deprem olmuşsa, oraya göç eden insanların, farklı kimlikleri, farklı kültürleri yansıtan insanların travma sonrası stres bozukluğuna yakalanma riskleri daha fazla. Yine en son yaşadıkları travmadan önce, daha farklı alanlarda, yaşamının çeşitli alanlarında farklı ruhsal travmalarla karşı karşıya kalan insanlarda ise yine travma sonrası stres bozukluğunun arttığını ve o insanların daha çok bu belirtileri gösterme eğiliminde olduklarını görüyoruz.

Ruhsal hastalık öyküsü, bu da önemli bir şey; daha önceden herhangi bir ruhsal hastalığı varsa, bu kişilerin travmayı yaşadktan sonra, travma sonrası stres bozukluğu belirtilerini göstermesi daha kolaylaşabiliyor. Yine bizim yapmış olduğumuz bir çalışmadan örnek vermek istiyorum. Daha önce bu şekilde ruhsal belirtileri veya ruhsal hastalık tablosu olan insanlarda, daha sonra travma sonrası stres bozukluğunun görülmesi fazla olurken, ama bu hastalıklar nedeniyle antidepresan ilaç kullanan kişilerde ise travma sonrası stres bozukluğu belirtilerinin daha az oranda görüldüğünü saptadık. Bu farklı bir bilgi, tabii belki daha düzgün araştırmalarla, daha bilimsel yöntemler kullanıldıktan sonra bu verilerin değerlendirilmesinin yapılması uygun olacaktır. Olumsuz yaşam olayları; olumsuz yaşam olaylarıyla ilgili kastettiğimiz şey, mutlaka travma şiddetinde olmayan çeşitli olaylarla karşı karşıya kalma durumundan bahsediyoruz. Bu daha önceki yaşamında boşanmış olabilir, göç etmiş olabilir, işinden atılmış olabilir, bunlar hep kişinin yaşamında stres faktörleri olabileceği için, bu gibi durumlarla karşı karşıya kalmış olan kişilerde gerçek ruhsal travma olayını geçirdikten sonra, travma sonrası stres bozukluğuna yakalanma riski daha fazla.

Travma sırasında etmenlere baktığımız zaman ise, özellikle buradaki en önemli etmenlerden bir tanesi, travmanın fiziksel şiddeti, yani ölçülebilir şiddeti. Travma ne kadar ölçülebilecek büyüklükte ise, şiddeti fazla ise, daha sonraki yaşamda insanların bu travmanın etkisinde kalarak travma sonrası stres bozukluğu belirtilerini gösterme eğilimini arttırabiliyor. İkinci bir önemli olay, travmanın algısal şiddeti dediğimiz, yani olay karşısında duyulan korku. Buna şöyle bir örnekle değerlendirmek istiyorum: Özellikle Kocaeli depreminden sonra bilgilendirme toplantılarının sık yapıldığı bir dönem yaşanmıştı. Burada belki doğru bilgilendirmenin de mutlaka travma sonrası stres bozukluğu veya diğer psikiyatrik bozuklukların görülme riskini azaltabileceği düşüncesiyle ve topluma belki daha farklı alanlarda tedavi imkânları sağlayabilecek toplantılar olarak düşünülmüştü. Bu gibi toplantıların birisinde hiç unutmuyorum, okullarda yaptığımız bir toplantıydı; aynı apartmanda oturan iki aile, iki öğretmen, deprem sırasında depremden uyanıklarını, öğretmenlerin birisi şu şekilde aktarmıştı: “Deprem oldu, depremden uyanımdı ki dünya yıkılıyor, sonuçta başka açıklanabilecek tarafı yoktu.” Yani bu kadar şiddette ve bu kadar sallantıda bir şey, sadece evlerin yıkılması diye bir şey söz konusu değil, mutlaka dünya da yerle bir oluyor şeklinde düşünerek üzerindeki giysileri hiç düşünmeksizin dışarıya kendisini atmaya çalışması söz konusuysen, aynı apartman dairesinin farklı bir katında oturan aynı eğitim düzeyine sahip olan bir kişi, depremi yine uykudan uyanarak yaşamaya başlamış; deprem olduğunun farkına vardığını ve gerçekten korktuğunu da söylüyor, ama “dışarıya çıkarsam, bu gecelikle nasıl olur, insanlar nasıl karşılar” düşüncesiyle evden dışarıya çıkmadığını söylüyor. İki kişinin aynı şiddette yaşadığı bir deprem felaketini farklı algılama nedenleriyle -buna mutlaka kişilik özelliklerle-

ri de girecektir- gösterdikleri tepki çok farklı, yani korkunun şiddeti farklı. İşte burada travmanın algısal şiddeti bu yönden önem kazanıyor, yani kişi gerçekten olay karşısında ne kadar fazla bir korku duymuşsa, bunun sonucunda mutlaka travma sonrası stres bozukluğu gösterme riski de o ölçüde yüksek bir orana sahip olabiliyor. Yine kayıplar çok önemli; burada sadece iş kaybı, maddi kayıplar değil, yakın kayıpları olabilir, organ kayıpları olabilir. Bütün bunlar da travma sonrası stres bozukluğunu arttırıcı özellikler taşıyabiliyor.

Travma sonrasındaki etmenlere baktığımız zaman ise, yine travma sonrasındaki olumsuz yaşam olayları, travma sonrası stres bozukluğunun görülmesini etkileyebiliyor. Buradaki işi bozulmuş olabiliyor, farklı bir yere taşınmak gereği ortaya çıkabiliyor, birtakım nedenlerden dolayı aile düzeni bozulmuş olabiliyor. Bu gibi stresör faktörler de travma sonrası stres bozukluğunu ortaya çıkartıcı bir etken olabiliyor. Sosyal destek azlığı; depremden sonra gerçekten sosyal desteğin azlığı Türkiye’de ne ölçüde yaşanıyor, bu çok soru işareti olan bir şey. Gerçek anlamda baktığımız zaman, Türkiye’de sosyal destek çok da az değilmiş gibi görünüyor. Mesela Batı toplumlarında, herkesin belki yabancılaşmanın içerisine düştüğü toplumlarda bu sosyal destek azlığı biraz daha fazla olabilir gibi geliyor. Ancak Türkiye daha geleneksel aile yapısı içinde yer aldığı için, insanlarla etkileşimi, iletişimine o geleneksel yaklaşım içerisinde yer verdikleri için, bundan bahsedemeyiz. Biraz önce de söylendiği gibi, gerçekten daha iyi organize olunması mutlaka gerekir, ama katkıları da göz önüne aldığımızda, gerçekten sosyal desteğin Türk toplumunda çok da az olduğunu ve buna bağlı olarak da travma sonrası stres bozukluğunun daha fazla görülebilecek ya da daha az görülebilecek gibi bir sonuçla karşı karşıya bırakması, yaşadığımız durumlarla ilişkili olarak çok söz edemeyeceğimiz bir durum. Ama mutlaka bu sosyal destek Türk toplumunda da var ve yeterince var ve bunun etkilerini de biz olumlu olarak görebiliyoruz.

Bu sosyal destek azlığında da yine deprem sonrasında aynı apartmanda oturan insanlar, birbirleriyle hiç görüşmezken, çadır yaşamına geçtiklerinde bu insanların yedikleri, içtikleri birbirlerinden ayrı gitmemeye başladığını ifade eden birtakım ilişki modelleri vardır ve bu insanlar birbirlerini çok sevmişlerdi ve bundan sonra birlikte vakit geçirmenin yollarını arıyorlardı. Mutlaka sosyal destek bu demek değildir, ama bunun da etkilerinin olabileceğini, insanların birbirlerinin yardımına koşabileceği, birbirlerine dertlerini anlatabilecekleri, dertlerini dinleyebilecekleri bir ortamın yaratılması da mutlaka travma sonrası stres bozukluğu açısından yardımcı olabiliyor.

Diğer önemli noktalardan bir tanesi ise, gelir düzeyinin azalması. Yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde, travma olayından sonra gerçekten birtakım gelirlerin azalması, işsizlik yaşanması sonucunda travma sonrası stres bozukluğunun görülme ihtimalini de arttırabiliyor. Genel olarak gözden geçirdiğimiz bu literatür bilgisini özellikle depremden yaklaşık 6 ay kadar sonra yaptığımız ve ondan sonra da depremden 3 yıl sonra yaptığımız araştırma sonuçlarıyla pekiştirmek istiyorum. Tabii buradaki iki önemli araştırma ve bunun sonucunda da 5 yıl sonrasında yine aynı örneklem grubu üzerinde yapmış olduğumuz araştırmamız da var, ama bunun sonuçlarını şu anda değerlendirmede olduğu için veremiyorum. İki tane önemli araştırma; tabii bu araştırma, toplum katmanlı bir araştırmaydı, ama bunun dışında mutlaka organizasyon için bize yeni bilgiler, yeni veriler verebilecek olan çeşitli araştırmaların yapılması da gerekiyor. Bunların bir kısmını yapabildik Kocaeli Üniversitesi olarak, ama bir kısmını da mutlaka yapılması gereken araştırmalar olarak değerlendiriyoruz. Çün-

kü sadece toplum değil, toplumun içerisinde depremde sonra aktif rol alan birtakım gruplar var ki, bunlar da gerçekten sonuçların çok iyi değerlendirilmesi ve bu insanlara karşı organizasyon içerisinde nasıl yer verilmesi gerektiği konusu, belki tıbbi açıdan yaklaşımla onların nasıl yönlendirilebileceği hakkında bilgi toplamamız da uygun olacaktır diye düşünüyorum. Bu gruplar içerisinde baktığımız zaman, hekim, sağlık çalışanları, bunlar önemli bir kesim. Bunun dışında, yine sivil savunma çalışanları, itfaiye çalışanları, askerler, bunların hepsi deprem sonrası veya afet sonrası aktif olarak rollerinin olabileceği gruplar ve bunların da hem travmadan, hem ondan sonraki karşılaşılabilecek travmalardan etkilenmesinin söz konusu olabileceğini bilerek bunlara yeni yaklaşımlar getirmenin de uygun olacağını düşünüyoruz.

Bu araştırmalardan ilki, deprem yaşandıktan yaklaşık 6 ay sonra yapılmış olan bir çalışma. Diğeri de biraz önce söylediği gibi, depremde 3 yıl sonra yapmış olduğumuz bir çalışma. Birinci araştırmamız 910 kişiden oluşan bir örneklem grubuna sahipti. Bu, yaklaşık 5 bin kişilik bir Kızılay çadırındaki kişilerden seçilmiş olan bir örneklem grubuydu. Diğeri ise, İzmit genelinde yapmış olduğumuz bir çalışma, bu da 683 kişiyle sonuçlandırdığımız bir çalışmaydı. Tabii buradaki yöntemlerimiz, veri toplama araçlarımız, genellikle hastalıklara yönelik olarak, yeti yitimine yönelik olarak, yaşam kalitesine yönelik olarak değerlendirmeleri içeriyordu. Bu çalışmaların ışığında sonuçlarımız, depremde yaklaşık 6 ay kadar sonra çadırkentte yapmış olduğumuz çalışmada, yüzde 25.4 civarında, yani toplumun neredeyse yaşayanların 1/4'ünü etkileyecek düzeyde travma sonrası stres bozukluğu belirtilerini saptadık. Yani bu belki Ermenistan, İran, Çin depremlerindeki rakamlardan biraz daha düşükmüş gibi gözükse de, yine toplumu etkileme açısından değerlendirdiğimizde, her 4 kişiden birinin bu hastalıktan etkilenmesi söz konusu oluyorsa, önemli bir sorun olarak değerlendirmemiz gerekiyor. Yine kadın-erkek oranına baktığımız zaman ise, kadınların bu durumdan daha fazla etkilendiklerini görüyoruz. Yine ikinci araştırmamızı 3 yıl sonra yapmıştık, burada deprem sonrası, 3 yıl içerisinde travma sonrası stres bozukluğunun görülme sıklığını yüzde 14.6 olarak bulduk. Yani 3 yıl içerisinde, çeşitli dönemlerde travma sonrası stres bozukluğuyla karşı karşıya kalmış bir grup olarak değerlendirmek uygun. Bunların içeriğine baktığımızda, yine kadınların bu durumdan daha fazla etkilendiklerini görüyoruz.

Nokta prevalansına baktığımız zaman ise, o andaki “gerçekten kaç kişi travma sonrası stres bozukluğuyla karşı karşıya?” sorusuna cevabımız ise, yine bu oranın yüzde 11 olduğunu görüyoruz. Yine kadınların erkeklere göre bu durumdan daha çok etkilendiklerini, travma sonrası stres bozukluğu belirtileri göstermeleri açısından daha fazla etkilendiklerini görüyoruz.

3 yıllık dönem içerisinde baktığımız zaman, gerçekten yüzde 25 oranları, yüzde 11 oranları, yaklaşık nereden bakarsanız bakın, yarıya yakın bir kısmının halen daha travma sonrası stres bozukluğu belirtileriyle karşı karşıya kaldığını gösteriyor. Bu karşılaşma, belki de travma sonrası stres bozukluğunun kronik eğilimini gösteren, belki buna bağlı olarak da yetki yitimine neden olabilecek, yaşam kalitesini bozabilecek bir hastalık olması açısından son derece önemli olduğunu gösteriyor. Buradaki temel şeyimiz, eğer bir travma yaşandıktan sonra bu insanlarda böyle bir hastalığın gelişmesi söz konusuysa, gelişmesini önlemek veya geliştikten sonra da kısa süre içerisinde tedavisini üstlenmek uygun olacaktır. Eğer bunları yapamıyorsa, bu hastalığın kronikleşmesi söz konusu olabilir.

Yine araştırma sonuçlarında, kadın olma, özellikle travma öncesindeki etmenleri belirleme açısından önemli. Yaşta herhangi bir etkinlik farklılığı görmedik, çünkü yaş grupları arasında travma sonrası stres bozukluğu görülme ihtimali farklı değildi, herkes aynı oranda travma sonrası stres bozukluğu gösterebiliyordu. Dul, boşanmış olanlarda özellikle ruhsal hastalık öyküsü varlığında, daha önceki yıllarda olumsuz yaşam olayları yaşamış olanlarda her iki araştırmada da travma sonrası stres bozukluğunu daha fazla gördük.

Travma sırasındaki etmenlere baktığımız zaman ise, bu gerçekten bilimsel verilere uygun bir sonuçla karşı karşıya bıraktı bizi. Travmanın şiddeti ne kadar yüksekse, travmadan etkileneceği ve sonrasında travma sonrası stres bozukluğunu göstermesi o kadar fazla oluyordu. Özellikle 3 yıl sonraki yaptığımız çalışmada, daha çok bina hasarı görmüş olan yerlerde travma sonrası stres bozukluğunun daha fazla oranda görüldüğünü; halbuki daha az ölümle, daha az binaların yıkımıyla atlatılan yerlerde ise bu rakamın oldukça azaldığını gördük.

Yine algısal şiddet dediğim olay karşısında duyulan korkunun, oturlan binadaki hasarların, yakınlarını kaybetmenin, yakınlarının cesedinin görülmesi, alışılmadık ışık görme, ses duyma gibi travma sırasında yaşanan şeyler, mal kayıpları, travma sonrası stres bozukluğunu arttıran özellikler arasında yer alıyordu. Travma sonrasında ise sosyal desteğin varlığı mutlaka önemliydi. Gelir düzeyinde azalma, olumsuz yaşam olayları ise, ilk araştırmada bunlarla ilgili verilerimiz, veri toplama araçlarımız için saptayamadığımız için soru işareti olarak bıraktık, ama diğerlerinde bunların da travma sonrası stres bozukluğunu ortaya çıkartmada önemli olduğunu gördük.

Tabii sadece travma sonrası stres bozukluğu, travmadan sonra belki nedeni bilinen bir hastalık olarak ön plana çıkabiliyor, ama bunun dışında da birtakım hastalıkların görülmesi söz konusu olabiliyor. Majör depresif bozukluğa baktığımız zaman, -3 yıllık araştırmanın sonuçlarında bu bulguları bulduk- yüzde 10,5 civarında majör depresyondan yakın insanlarının varlığını gördük. Yine fobik reaksiyonların yüzde 10 civarında olduğunu, yine yaygın anksiyete bozukluğu, sosyal fobi, panik bozukluğu, obsesif-kompulsif bozukluk gibi hastalıkların da travmadan sonra artış gösterebildiğini gördük. Tabii buradaki temel olan şey, bunlar ne ölçüde depreme bağlıydı, ne ölçüde gerçekten kendi hastalanma prevelanslarına bağlıydı? Orasını saptamak için, özellikle Sağlık Bakanlığının ruh sağlığı profil çalışması, Türkiye genelinde yapmış olduğu bir çalışmanın sonuçlarıyla da karşılaştırma fırsatı bulduk. Orada Türkiye genelinde baktığımız zaman, depresyonun yüzde 4 oranlarında olduğunu saptadık ve diğer bozuklukların, diğer hastalıkların ise yaklaşık ruh sağlığı profili sonuçlarına göre 2-3 kat civarında bir artışın Kocaeli bölgesinde yaşandığını gördük. Bunu da mutlaka travmanın etkisiyle oluşabilecek olan bir durum olarak değerlendirdik.

Sonuç olarak, tabii mutlaka afete hazırlanma, afet sonrası iyi bir organizasyonun yapılması, Türkiye için gerçek anlamda bu tür noktalara eğilme ve bu noktaları gidermeye çalışmak çok önemli. Tabii bu, iyi bir organizasyon içerisinde belirlenen risk gruplarına yönelik çalışmaların yapılması, en azından toplumun ruh sağlığı açısından daha sorunsuz bir halde yaşamasını sağlayabilecek olması açısından önemli. Türkiye’de her ne kadar yeterince sosyal destek sağlıyoruz desek de, mutlaka bu sosyal desteği artırıcı yönünde yapılmasının ve bunların bütün insanları içermesi açısından önemli olduğunu düşünüyoruz. En önemlisi de, gerçekli olan hastaların biran önce tedavisine başlanarak bunların kronikleşmesinin önüne geçmemiz gerekiyor.